

Gita Drungilienė

VIENO KŪRINIO ISTORIJA:
JOKŪBO VORAGINIEČIO *AUKSO LEGENDA*
SENOJOJE LIETUVOS KULTŪROJE*

Anotacija. Straipsnis skirtas Viduramžių krikščioniškosios kultūros fenomenui – Jokūbo Voraginiečio kūriniai *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai*. Straipsnio tikslas yra ištirti šio kūrinio paplitimą ir funkcionavimą Lietuvoje, kartu bandant išryškinti jo reikšmę krašto krikščionėjimui ir kultūrai. Analizuojant įvairių šaltinių ir išlikusių senųjų *Aukso legendos* spaudinių informaciją, nustatyta, kad kūrinys anksti buvo žinomas krikščionėjančioje Lietuvoje, laipsniškai plito įvairiuose, ypač religiniuose, sluoksniuose, o jo poreikis ir reikšmės suvokimas labiausiai išaugo XVI–XVII a. Apie tai, kad Jokūbo Voraginiečio kūrinys prigijo Lietuvos kultūroje, liudija jo atspindžiai literatūroje ir mene, vertimų į rusėnų kalbą fragmentai.

Reikšminiai žodžiai: Jokūbas Voraginetis; *Aukso legenda, arba Šventųjų skaitiniai*; *Legenda aurea*; religinė literatūra (lotynų k.); krikščionybė; bibliotekos.

Viduramžių krikščionybėje itin suklestėjęs šventųjų gerbimas lėmė naujų raštijos formų atsiradimą. Ypač populiaru tapo hagiografija – šventųjų gyvenimų ir kankinysčių aprašymai. XIII a. susikūręs dominikonų ordinas ėmė rengti sutrumpintų šventųjų gyvenimų aprašymų (vadinamųjų „legendų“) rinkinius, skirtus skaityti (lot. *legere*) kiekvieną liturginių metų dieną ar ruošti pamokslams. Vėliau „legenda“ tapo pasakojimo apie šventojo gyvenimą ar kankinystę

* Nuoširdžiai dėkoju prof. Edvardui Gudavičiui, kuris man dar studijų metais atskleidė šio kūrinio unikalumą ir paskatino jį tyrinėti.

sinonimu, o šiuo terminu imta vadinti ir liturginei vartosenai skirta knyga su tokių „legendų“, arba skaitinių, rinkiniu. Šioje raštijos srityje ypač nusipelnė italų dominikonas, Genujos arkivyskupas, palaimintasis Jokūbas Voraginetis (Jacobus de Voragine, Jacopo da Varazze, ~1230–1298). Jis buvo ryškus šiaurės Italijos Bažnyčios veikėjas, palikęs nemažai religinių kūrinių, ypač pamokslų¹. Apie 1265 m. jis parašė *Šventųjų skaitinius, arba Lombardišką istoriją*. Dar autoriaus amžininkai, itin vertindami kūrinių, ėmė jį vadinti *Aukso legenda* (lot. *Legenda aurea*). Knygą sudarė maždaug 180 pasakojimų apie šventuosius, suskirstytų pagal Bažnyčios liturginį kalendorių, ši susiejant su visu žmonijos laiku, metų laikais ir paros dalimis.

Jokūbo Voraginiečio *Aukso legenda* yra ne originalus kūrinys, o populiariausių Viduramžių istorijų apie šventuosius kompiliacija, tad, anot Hippolyte Delehay, ji tarsi apibendrina visą Viduramžių hagiografijos įdirbį². Knyga ne tik atspindėjo Viduramžių krikščioniškąjį mentalitetą ir kultūrą, bet ir pati tapo jų skleidėja. Ypatingą kūrinio vertinimą ir pamėgimą rodo jo populiarumas visoje krikščioniškoje Europoje. Vos sukurta, *Aukso legenda* imta perrašinėti³, daug kartų redaguota, publikuota⁴, jau nuo XIV a. versta į tautines kalbas, dažnai papildant ir vietas

¹ Apie Jokūbą Voraginetį ir *Aukso legendą* plačiau žr.: Gita Drungilienė, „Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda* ir Lietuva“, in: Jokūbas Voraginetis, *Aukso legenda, arba šventųjų skaitiniai*, kn. I, vertė Veronika Gerliakienė, Sigitas Narbutas, Vaidilė Stalioraitytė ir Tomas Veteikis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, p. 11–13; Marian Plezia, „Wstęp“, in: Jakub de Voragine, *Złota legenda. Wybór*, tłumaczyła z języka łacińskiego Janina Pleziowa, wyboru dokonał, wstępem i przypisami opatrzył Marian Plezia, Warszawa: Prószyński i S-ka, 1983², p. 7–53; Sherry L. Reames, *The Legenda aurea, a reexamination of its paradoxical history*, Madison: University of Wisconsin Press, 1985 ir kt.

² Hippolyte Delehay, *Les légendes hagiographiques*, Bruxelles: Société des Bollandistes, 1956, p. 216.

³ Manoma, kad yra išlikę daugiau nei 1000 šio kūrinio nuorašų, žr. [Rainer Nickel], „Nachwort“, in: Jacobus de Voragine, *Legenda aurea* (Lateinisch/Deutsch), Ausgewählt, übersetzt und herausgegeben von Rainer Nickel, Stuttgart: Reclam, 2002, p. 279, 13 nuoroda.

⁴ Pirmą kartą išspausdinta 1470 m. Bazelyje, *Aukso legenda* iki XV a. pab. buvo išleista 173 kartus (iš jų 97 – lotynų kalba), o XVI a. I p. – dar beveik 30 kartų, žr. Marian Plezia, *op. cit.*, p. 45, 46, taip pat žr. 17 nuorodą.

šventųjų gyvenimų aprašymais, tad visi išlikę rankraštiniai nuorašai yra skirtingi. Tokios „tautinės“ šio kūrinio versijos buvo kuriamos ir Vidurio Europos šalyse. Būtent šiuo savo klestėjimo laikotarpiu minėtas Jokūbo Voraginiečio kūrinys pasiekė Lietuvą, kartu su kitais svarbiausiais Vakarų Europos krikščioniškosios kultūros elementais.

Vėlesniais laikais Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitiniai*, kaip nekritiško ir naivaus Viduramžių mąstymo ir tikėjimo simbolis, imtas aštriai kritikuoti humanistų, reformatų ir net šių įtakai pasidavusių katalikų teologų⁵. Galiausiai kūrinys ilgam nugrimzdo užmarštin ir tik 1846 m., po kelių šimtmečių tylos, sulaukė naujo leidimo lotynų kalba⁶, o kartu ir tyrinėtojų susidomėjimo, kuris auga iki šiolei. Pagaliau pasirodė ir pirmas kritinis šio kūrinio leidimas lotynų kalba⁷, neseniai išverstas ir į lietuvių kalbą⁸.

Lietuvos tyrinėtojai taip pat vis dažniau atkreipia dėmesį į *Aukso legendą* bei jos įtaką kultūrai. Tai skatina žvilgtelėti į šio kūrinio gyvavimą Lietuvoje. Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitinių* funkcionavimą Lietuvoje liudija ne tik istoriniai šaltiniai, bet ir iki šių dienų išlikę bei Lietuvos bibliotekose saugomi senieji šio kūrinio leidiniai su įvairiais nuosavybės ženklais. Taigi šio straipsnio tikslas – susisteminti šaltinių duomenis ir išlikusių leidinių informaciją iširti Jokūbo Voraginiečio *Aukso legendos* paplitimą ir funkcionavimą senojoje Lietuvos kultūroje.

ISTORINIAI ŠALTINIAI APIE AUKSO LEGENDĄ: RANKRAŠTINĖS KNYGOS

Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitiniai* XIV a. Europoje buvo viena populiariausių dvasinio turinio knygų. Netrukus po krikščionybės

⁵ Sherry L. Reames, *op. cit.*, p. 27–30 ir kt.

⁶ Jacobi a Voragine *Legenda aurea: vulgo Historia Lombardica dicta*, ad optimum librorum fidem recensuit Th. Graesse, Leipzig: Arnold, 1846.

⁷ Jacopo da Varazze, *Legenda aurea*, edizione critica a cura di Giovanni Paolo Maggioni, [t.] 1, 2, Firenze: SISMEL – Edizioni del Galluzzo, 1998.

⁸ Jokūbas Voraginietis, *Aukso legenda, arba šventųjų skaitiniai*, vertė Veronika Gerliakienė, Nijolė Klingaitė-Dasevičienė, Sigitas Narbutas, Vaidilė Stalioraitytė ir Tomas Veteikis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, kn. I-II.

įvedimo *Aukso legenda* pasiekė ir Lietuvą. Ankstyviausia žinutė, mininti šį europiečių itin pamėgtą kūrinių, aptinkama to meto šaltiniuose. Lenkijos Karūnos Metrikos knygoje, greta XV a. vidurio dokumentų, įterptas 1398 m. Vilniaus katedros inventorinis įrašas. Jame nurodyta, kad Lenkijos karalius ir Lietuvos didysis kunigaikštis Jogaila su žmona Jadvyga įpareigojo Lenkijos pakanclerį, Sanoko seniūną Klemensą Moskoževskį (de Moskorzow) parūpinti „kankinysčių knygą“ (*liber passionalis*). Šią knygą karališkoji pora padovanojo Vilniaus katedrai – Visagalio Dievo bei jo Gimdytojos Švč. Marijos šlovei ir katedros globėjų – šventųjų Stanislovo bei Vladislavo garbei, nurodydami „amžino atminimo, savo ir savo protėvių sielų išganymo“ intenciją⁹. Tad ši rankraštinė knygą į Vilnių, matyt, atkeliavo iš Lenkijos (arba per ją). Šalia šio įrašo yra vienalaikis prierasas, kur pacituota dovanotosios knygos pradžia ir pabaiga, priklausanti būtent *Aukso legendai*¹⁰ – garsiausiam ano meto pasionalui. Rankraštį dovanai greičiausiai parinkusi Jadvyga, kaip bendro tikslo simbolį¹¹.

⁹ „Anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo octavo serenissimus princeps dominus Wladislaus Dei gracia rex Polonie Lithvanieque princeps supremus et heres Russie etc. cum inclita domina Hedvigi invictissimi Lodvici regis Hungarie nata, consorte sua carissima, **hunc librum passionalis** per strenuum militem Clementem de Moskorzow regni Polonie vicecancellarium, capitaneum Sanocensem, **iussit comparare temporibus** illustris et magnifici principis domini Vitoldi ex parte regni Polonie supremi ducis Lithvanie et reuerendi in Cristo patris domini Andree primi episcopi Vilmensis ac etiam strennui militis domini Spithkonis palatini Cracouiensis et domini terre Podoliensis, ad laudem Dei Omnipotentis ac eius Genitricis Marie Virginis Gloriose, necnon ad honorem sanctorum Stanislai episcopi et martiris et Ladislai confessoris et patronorum ecclesie Vilmensis. **Cui eclesie liber presens passionalis** per eosdem dominos regem et reginam Polonie **est delegatus** ad perhennem memoriam pro sua et suorum salute predecessorum“ (paryškinta – G. D.), Lenkijos Karūnos Metrika, 1459–1460 m., t. XI, p. 124, pagal *Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej = Codex diplomaticus ecclesie Cathedralis necnon dioeceseos Vilmensis, t. 1 (1387–1507)*, wydali Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948 (toliau – KDKW), p. 57, 33.4 nuoroda.

¹⁰ Tai pastebėjo šiuos dokumentus publikavę J. Fijałekas ir W. Semkowiecius, žr. *Ibid.*, p. 57, 33.4 nuorodą ir paaiškinimą.

¹¹ Oskar Halecki, *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowo-wschodniej*, przełożyła Maria Borowska-Sobotka, Kraków: Universitas, 2000, p. 254.

Atrodo, neatsitiktinai rankraščiu pasirinkti buvo paskirtas Klemensas Moskoževskis, dalyvavęs krikštijant Lietuvą¹², be to, ir kitas paminėtas riteris Spitekas buvo ištikimas Jadvygos šalininkas¹³. Tad šis Jokūbo Voraginiečio šventųjų gyvenimų aprašymas, netrukus po krikščionybės įvedimo padovanotas Vilniaus katedrai – krikščionybės sklaidimo centrui, neabejotinai pasitarnavo naujakrikštams diegiant tikėjimą, šventųjų gerbimą ir jų įkūnijamas krikščioniškąsias dorybes.

Ką tik minėtas *Aukso legendos* rankraštis kai kurių tyrinėtojų yra tapatinamas su gausiai iliuminuotu vadinamuoju „vengrų legendarijumi“¹⁴. Šis legendarijus greičiausiai buvo sukurtas XIV a. trečiajame-ketvirtajame dešimtmetyje ir skirtas vengrų karališkosios poros, Karolio Roberto Anžujiečio bei jo ketvirtosios žmonos Elzbietos, vaikų mokymui. Tyrinėtojas Ferencas Levárdy spėja, kad šis iliuminuotas kodeksas (miniatiūros, kurių pagrindinis šaltinis buvo *Aukso legenda*, ir trumpi užrašai prie jų) galėjo turėti platesnį tekstą, galbūt net išsamią Jokūbo Voraginiečio kūrinio versiją¹⁵. Greičiausiai per Liudviko Vengro dukterį Jadvygą legendarijus pateko į karališkosios lenkų šeimos biblioteką. Tad Levárdy iškėlė prielaidą: jei legendarijus tikrai turėjo tekstinę dalį, neatmestina galimybė, kad būtent jis minimas 1398 m. įrašė, pagal kurį esą Jogaila su Jadvyga „*Legendarijų*“ kaip depozitą padėjo Vilniaus bažnyčioje“, o vertingąją knygą „į naują saugojimo vietą pervežė“ Klemensas Moskoževskis, kunigaikštis Vytautas, vyskupas Andriejus ir Krokuvos vaivada bei Podolės valdytojas Spitekas¹⁶.

¹² Irena Sułkowska-Kurasiowa, „Moskorzowski Klemens (Klemens z Moskorzowa)“, *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa, Kraków, 1977, t. 22/1, sąs. 92, p. 52.

¹³ Oskar Halecki, *op. cit.*, p. 254.

¹⁴ Apie jį žr. *Węgierskie legendarium Andegaweńskie* (wydanie faksymilne), opracował, regesty legend zestawił, całość do druku przygotował Ferenc Levárdy, Wrocław: Ossolineum, 1978; Janusz Pasierb, Michał Janocha, *Polonica artystyczna w zbiorach watykańskich*, Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 2000, p. 32–34 ir toliau. Už šias nuorodas dėkoju dr. Rimai Cicėnienei.

¹⁵ *Węgierskie legendarium Andegaweńskie*, p. 26, 48 ir kt.

¹⁶ *Ibid.*, p. 51.

Ši Levárdy prielaida, siejanti išardyta, išblaškyta, bet mūsų laikų sulaukusį „vengrų legendarijų“¹⁷ su Jogailos ir Jadvygos Vilniaus katedrai dovanotąją *Aukso legenda*, susilaukė palaikymo ir Lietuvoje¹⁸. Vis dėlto ji kelia daug abejonių. Pirmiausia reikia pažymėti, kad Levárdy neteisingai suprato ir interpretavo minėtą 1398 m. inventorinį įrašą, kuriame yra aiškiai nurodyta, kad knyga turėjo būti parūpinta (tai padaryti buvo įpareigotas minėtasis Moskoževskis) ir padovanota Vilniaus katedrai¹⁹. Be to, šiame įrašė yra pateikta dovanotosios knygos teksto pradžia ir pabaiga, tačiau niekur nepaminėtas iš miniatiūrų sudarytas kodeksas (o tuo, kad prie „vengrų legendarijaus“ tikrai buvo pridėtas tekstinis kūrinio variantas, nėra tikras ir pats Levárdy). Galiausiai kyla klausimas – kaip esą padovanotas iliuminuotas kodeksas iš Vilniaus katedros vėl sugrįžo į Jogailaičių šeimos lobyną, kurie vėliau jį padovanojo Genujos humanistui Giovanni'ui Batistai Saluzzo (1579–1642)²⁰, nes šaltinyje „depozito“ galimybė nenurodyta. Tad šią Levárdy prielaidą tenka atmesti kaip nepagrįstą²¹.

¹⁷ Šiuo metu atskiri kodekso fragmentai saugomi šešiose vietose: Vatikano bibliotekoje – 105 lapai, Ermitaže (Sankt Peterburgas) – 5 lapai, Morgano bibliotekoje (Niujorkas) – 26 lapai, Metropoliteno meno muziejuje (Niujorkas), Bancrofto bibliotekoje Kalifornijos universitete (Berklis), Luvre (Paryžius) – po vieną lapą, žr. legendarijaus fragmento (sign. M 360) bibliografinį aprašą Morgano bibliotekos internetinėje svetainėje, prieiga per internetą: <http://corsair.morganlibrary.org>, žiūrėta 2012-02-17.

¹⁸ Vydas Dolinskas, „Lietuvos krikštą menanti knyga iš Vatikano atkeliavo į Vilnių“, *Literatūra ir menas*, 2003-08-29, Nr. 35, p. 10; Idem, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrinių ryšių atspindžiai Vilniaus katedros lobyne“, in: *LDK sakralinė dailė: atodangos ir naujieji kontekstai (Acta academiae artium Vilnensis, 51)*, Vilnius: Vilniaus Dailės akademijos leidykla, 2008, p. 46–47.

¹⁹ Šaltinyje rašoma, kad karališkoji pora įpareigojo (*iussit*) Klemensą Moskoževskį aukščiausio Lietuvos kunigaikščio Vytauto, pirmojo Vilniaus vyskupo Andriejaus ir Krokuvos vaivados bei Podolės valdytojo Spiteko laikais (*temporibus*), parūpinti (*comparare*) knygą, kuri buvo padovanota (*liber [...] est delegatus*) Vilniaus bažnyčiai, t. y. katedrai.

²⁰ G. B. Saluzzo legendarijų gavo už diplomatinę veiklą išlaisvinant Joną Kazimierą iš nelaisvės (1638–1640). Dalį knygos vėliau jis padovanojo Angelo Saluzzo, žr. *Węgierskie legendarium Andegawenskie*, p. 18, 51, 59 (96 nuoroda).

²¹ Kaip nepakankamai pagrįstą, ją atmetė jau lenkų tyrinėtoja Barbara Miodońska, žr. Barbara Miodońska, *Małopolskie malarstwo książkowe*, Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1993, p. 59.

LDK tikrai funkcionavo kitas *Šventųjų skaitinių* rankraštis, surašytas jau ne lotynų, o lenkų kalba, susijęs su karaliene Jadvyga. Verta prisiminti, kad būtent jai buvo atliktas aptariamo Jokūbo Voraginiečio kūrinio vertimas į lenkų kalbą²². Galimas dalykas, kad kaip tik šį kūrinį turėjo galvoje Jonas Dlugošas (Jan Długosz, 1415–1480), rašydamas apie Jadvygos bibliotekoje esančius šventųjų gyvenimus ir kankinystes (pasijas), surašytus lenkų kalba²³. Vienas iš šiuo metu žinomų šio vertimo fragmentų yra vadinamoji „Polocko pasija“, Kristaus kančios aprašymo *Aukso legendoje* vertimas į lenkų kalbą, datuojamas XIV a. pabaiga. Tyrinėtojai šį rankraštį sieja su Jadvygos vardu ir jos biblioteka²⁴, net daroma prielaida, kad jis galėjęs būti karalienės užsakytas kaip dovana kažkuriai naujai steigiamai Lietuvos bažnyčiai²⁵. Minėtas *Aukso legendos* fragmentas vėliau atsidūrė Polocko jėzuitų akademijos bibliotekoje, o pirmieji jo savininkai liko nežinomi. Tad apibendrinant galima konstatuoti, kad būsima šventoji Jadvyga ypač domėjosi Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitiniais*.

Iki šių dienų išliko ir Rusijos mokslų akademijos bibliotekoje saugomas dar vienas *Aukso legendos* kodeksas, surašytas apie 1440 m. Jo pabaigoje įterptos legendos apie šv. Stanislovą ir šv. Adalbertą, kitos turinio ypatybės liudytų lenkišką šios knygos kilmę²⁶. Kita vertus, šie

²² Marian Plezia, *op. cit.*, p. 49. Janas Janówas buvo iškėlęs versiją, pagal kurią *Aukso legendos* vertimą į lenkų k. reikėtų sieti su šv. Kinga ir nukelti į XIII–XIV a. sandūrą, žr. Jan Janów, „Resztki biblioteki królowej Jadwigi? (Nowe urywki *Legendy Złotej* w opracowach dzieł K. Drużbickiego)“, in: *Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności, Styczeń–grudzień 1948*, t. 49, Nr. 7, Kraków: Secesja, 1949, p. 348–349.

²³ Marian Plezia, *op. cit.*, p. 49.

²⁴ Rankraštis žuvo Antrojo pasaulinio karo metais. Apie jį žr.: Wiesław Wydra, Wojciech Ryszard Rzepka, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984, p. 115–116; Jan Janów, *op. cit.*, p. 345–350.

²⁵ Rima Cicėnienė, „LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genėzė ir raida (iki XVI a. vidurio)“, *Knygotyra*, 2010, t. 55, p. 14.

²⁶ *Латинские рукописи Библиотеки АН СССР: описание рукописей латинского алфавита X–XV вв.*, составитель Л. И. Киселева, Ленинград: Наука, 1978, p. 224–226, F. No. 157; Славия Берлиева, „Заметки к содержанию латинской рукописи F. 157 (XXV/III)“, in: *Материалы и сообщения по фондам отдела Рукописной и редкой книги Библиотеки Российской Академии Наук 1990*, под

šventieji buvo vieni svarbiausių ir krikščionėjančiai Lietuvai, todėl yra pagrindo teigti, kad ši rankraštinė knyga galėjo funkcionuoti Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje (toliau – LDK)²⁷. Tad ši knyga dar laukia išsamesnio tyrimo ir tinkamo įvertinimo.

Žinomi *Aukso legendos* fragmentai, XV a. išversti į rusėnų kalbą²⁸ (iš lotynų ir galbūt lenkų kalbų) ir taip pat funkcionavę LDK. Tai pasakojimas apie Kristaus kančią, legendos apie šv. Aleksą, Judą²⁹ ir kitos. Tokie LDK atlikti vertimai į rusėnų kalbą rodo, kad vietinė visuomenė domėjosi kūriniu, jis čia prigijo ir įsitvirtino. Be to, tai leidžia kalbėti apie stačiatikiškos ir katalikiškos kultūros tarpusavio įtaką.

Šaltiniuose aptinkamos žinutės fragmentiškai atskleidžia tolesnį Jokūbo Voraginečio kūrinio paplitimą Lietuvoje, kurį matome jau XVI amžiuje. *Šventųjų skaitiniai* buvo garsiojoje bibliotekoje, priskiriamoje didikui Albertui Goštautui (arba karaliui Žygimantui Senajam). 1510 m. sudarytame turtingos ir vertingos bibliotekos knygų sąrašė minima ir *Historia Lombardica*³⁰ (nepatikslinkta, jog tai rankraštinė knyga, tad galėjo būti ir spausdinta). Taigi bent jau XVI a. pradžioje *Aukso legenda* pasiekė anksčiausiai sukrikščionėjusį Lietuvos visuomenės sluoksnį – elitą, buvo reikalinga pamaldiems pasauliečiams ir jų vertinama.

редакцией Л. И. Киселевой, Санкт-Петербург, 1994, p. 190–191. Knyga yra defektinė (nėra pradžios ir pabaigos), be proveniencijų.

²⁷ Rima Cicėnienė, „Rankraštinė knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pradžioje – XVI a. viduryje: sklaidos ir funkcionavimo sąlygos“, *Knygotyra*, 2009, t. 53, p. 12.

²⁸ Sergejus Temčinas, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos rusėniškoji literatūra kaip kultūrinės integracijos modelis“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 70, 76–77.

²⁹ Marian Plezia, *op. cit.*, p. 49.

³⁰ Kęstutis Gudmantas, „Alberto Goštauto biblioteka ir Lietuvos metraščiai“, *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 21. Apie šią biblioteką taip pat žr.: Edvardas Gudavičius, „Universiteto įkūrimas“, in: *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*, Vilnius: Valst. leidybos centras, 1994, p. 20–21; Konstantinas Jablonskis, *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius: Mintis, 1973, p. 355–357; Joachim Lelewel, *Bibliograficznych ksiąg dwoje*, t. 2, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1826, p. 98–99; Levas Vladimirovas, *Knygos istorija*, Vilnius: Mokslas, 1979, p. 136–137.

Kūrinys neprarado ir dvasininkų dėmesio. Antai 1563 m. sudarytame Rokiškio klebonijos daiktų sąrašė iš minimų aštuonių rankraštinų knygų viena įvardyta kaip *Lombactyka*³¹. Manytume, kad ši Rokiškio klebonui Jonui Lipovskiui³² priklausiusi knyga yra garsusis Jokūbo Voraginiečio kūrinys. Kartu tai dar viena žinia apie rankraštinį Aukso legendos egzempliorių Lietuvoje.

Įdomu, kad prabėgus beveik dviem šimtmečiams, Jokūbo Voraginiečio kūrinys dar kartą buvo padovanotas Vilniaus katedrai. Šį kartą *Lombartica Historia* (vėlgi neaišku, spausdintą ar rankraštinę) kartu su kitomis knygomis paties funduotam Šv. Kryžiaus altoriui padovanoto Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius (1504–1579)³³. Greičiausiai būtent šis knygos egzempliorius minimas ir 1598 m. sudarytame Vilniaus katedros bibliotekos inventoriuje, kur yra įrašyta *Liber legendorum sive Historia Lombardica*³⁴.

Aptariamą Jokūbo Voraginiečio kūrinį savo bibliotekoje turėjo ir Vilniaus pranciškonai konventualai. 1597 m. vienuolyno vizitacijoje greta kitų šio vienuolyno knygų įrašyta ir *Lombardica*, kuri jau tuomet buvo iš dalies suplėšyta³⁵. Galima spėti, kad ir ši knyga buvo rankraštinė.

Šie pavieniai faktai ir fragmentiška šaltinių informacija parodo rankraštinės *Aukso legendos* funkcionavimą Lietuvoje ir jos įtakos

³¹ *Istorijos archyvas. I tomas: XVI amžiaus Lietuvos inventoriai*, surinko Konstantinas Jablonskis, Kaunas, 1934, p. 677, Nr. 158.

³² Apie jį dar žr. *LKMA Metraštis*, t. XXXI, (Serija B: Bažnyčios istorijos studijos, II): Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, Vilnius: Aidai, 2009, Nr. 945, p. 162.

³³ *Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius* (toliau – VUB RS), F4–39097 (A–338), p. 15. Taip pat žr. Levas Vladimirovas, „Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.)“, in: Idem, *Apie knygas ir bibliotekas: straipsnių rinkinys*, Vilnius: VU leidykla, 2002, p. 144.

³⁴ VUB RS, F4-35808 (A2472), p. 79, taip pat žr. *Lietuvos valstybės istorijos archyvas* (toliau – LVIA), f. 1135, ap. 4, b. 471, l. 36.

³⁵ „Via et methodus facilis cura ac ingenio R. P. Joannis Donati Caputo Artium et S. T. D. Provincialis Poloniae nec non Commissarii Generalis Ordinis Minorum Conventualium. Relationes Visitationis inceptae Cracoviae 22 Octobris A. D. 1597“, *Archivum Prov. OO. Franciskanów, Kraków*, E–I-364, p. 201. Už šią nuorodą dėkoju dr. Dariui Baronui.

lauką, o drauge ir apskritai krikščioniškos kultūros sklaidą, pradedant valdovo šeima ir Vilniaus katedra. Apie šių knygų kilmę, turinį, redakcijos variantą beveik nieko negalime pasakyti. Ankstyviausios rankraštinės *Šventųjų skaitinių* knygos (karališkos šeimos dovanotoji Vilniaus katedrai ir „Polocko pasija“) yra susijusios su Lenkija ir karaliene Jadvyga. Žinomi *Aukso legendos* vertimų į rusenų kalbą fragmentai leidžia kalbėti apie kūrinio priėmimą ir įsisavinimą, o vienintelis išlikęs su LDK siejamas kūrinio egzempliorius dar laukia išsamesnės analizės.

AUKSO LEGENDOS SPAUDINIAI LIETUVOS BIBLIOTEKOSE

Lietuvos visuomenės galimybes susipažinti su populiariuoju Jokūbo Voraginiečio kūriniu žymiai praplėtė spausdintų knygų atsiradimas. *Šventųjų skaitinių* paplitimą bene geriausiai padeda atskleisti iki mūsų dienų išlikę senieji šio kūrinio leidiniai – inkunabulai (išleisti XV a.) ir paleotipai (išspausdinti XVI a. pirmoje pusėje).

Šiuo metu Lietuvos bibliotekose saugoma daugiau kaip dvidešimt Jokūbo Voraginiečio *Aukso legendos* senųjų leidinių. Tai devyni inkunabulai³⁶ ir dešimt paleotipų lotynų kalba, du paleotipai vokiečių kalbos dialektu, taip pat vienas XVII a. pradžios leidinys italų kalba³⁷.

³⁶ Dar vienas 1492.VIII.9 Strasburge išleistas *Aukso legendos* inkunabulas, XIX a. priklausęs Vilniaus stačiatikių dvasinės seminarijos bibliotekai, šiuo metu yra dingęs, žr. Nojus Feigelmanas, *Lietuvos inkunabulai*, Vilnius: Vaga, 1975, p. 451, Nr. 125.

³⁷ Daugiausia *Šventųjų skaitinių* leidinių saugoma Vilniaus universiteto bibliotekoje (7 inkunabulai ir 6 paleotipai), kiti egzemplioriai yra Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos (3 inkunabulai ir 4 paleotipai, vienas XVII a. leidinys) bei Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos (1 paleotipas) saugyklose. Toliau tekste nurodomos tik senųjų leidinių signatūros, o išsamus aprašas pateikiamas lentelėje. Dalis *Aukso legendos* spausdintųjų aprašyti kataloguose: Nojus Feigelmanas, *op. cit.*, p. 194–199, nr. 240–247; *Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai: katalogas*, (Serija „Fontes Historiae Universitatis Vilmensis“), sudarė Nojus Feigelmanas, Irena Daugirdaitė, Petras Račius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003, p. 218–219, 197–198, Nr. 790–794, 726.

Daugiausia į Lietuvą patekusių *Aukso legendos* leidinių buvo išspausdinta Vokietijos miestuose Strasburge (dabar Strasbūras, 7 knygos) ir Niurnberge (5 knygos); šie miestai, ypač pirmasis, garsėjo kaip vieni didžiausių šio kūrinio spausdinimo centrų³⁸. Iš kai kurių leidimų į Lietuvą pakliuvo po du ar net tris egzempliorius. Be abejo, ne vienas egzempliorius galėjo neišlikti iki mūsų dienų ir žūti kartu su daugeliu knygų rinkinių³⁹. Išlikęs leidinys italų kalba simboliškai žymi *Aukso legendos* eros pabaigą, mat būtent Italijoje XVII a. pradžioje dar pasirodė keli šio kūrinio leidimai⁴⁰, o po paskutiniojo iš jų (1613 m.) visoje Europoje stojusi ilga pertrauka užsitęsė iki pat XIX a. vidurio...

Verta pažymėti, kad Lietuvos bibliotekose santykinai bene daugiausia išliko būtent *Aukso legendos* inkunabulų (palyginti su kitomis panašaus pobūdžio knygomis)⁴¹, o tai neabejotinai liudija kūrinio populiarumą. Išlikę leidiniai perša ir kitą mintį. XVI a. pasirodė maždaug 6 kartus mažiau *Aukso legendos* leidimų nei XV a.; tai rodo staigų kūrinio populiarumo kritimą Vakarų Europoje. Lietuvos bibliotekose tokio skirtumo nematyti, net atvirkščiai, būtent iš XVI a. išliko daugiau spaudinių. Be to, apskritai Europoje jau nuo 1490 m. ėmė smarkiai mažėti *Aukso legendos* lotynų kalba poreikis ir kartu padaugėjo kūrinio leidimų tautinėmis kalbomis, mat vietoje dvasininkų ir išsilavinusių žmonių ja vis labiau ėmė žavėtis ir menkliau išsilavinę krikščionys⁴². O į Lietuvą kaip tik daugiausia pateko *Aukso legendos* spaudinių, išleistų po 1490 m. lotynų kalba. Tad Lietuvoje *Šventųjų skaitinių* poreikis ir jo reikšmės suvokimas išaugo vėliau nei

³⁸ Sherry L. Reames, *op. cit.*, p. 27.

³⁹ Antai XIX a. vienuolynų vizitacijose yra informacijos apie žuvusias bibliotekas, pvz., Bresto augustinjonų vienuolyno 1818 m. vizitacijoje nurodyta: „Bibliotekę stracił ten klasztor przez dwukrotny pożar [...]“, LVIA, f. 694, ap. 1, b. 4014, l. 521v.

⁴⁰ Sherry L. Reames, *op. cit.*, p. 5.

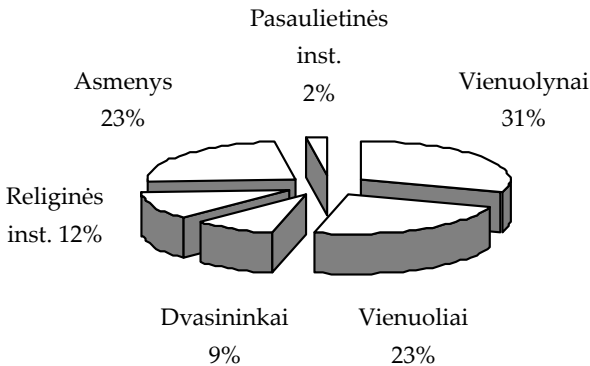
⁴¹ Daugiau išliko tik Biblijos (19) ir Jono Herolto *Sermones Discipuli de tempore et de sanctis cum Promptuario exemplorum* (11) inkunabulų, plg. Nojus Feigelmanas, *op. cit.*, p. 390–394 (antraščių rodyklė).

⁴² Sherry L. Reames, *op. cit.*, p. 28.

Vakarų Europoje, palaiapsniui giliau perprantant tikėjimo tiesas, kartu didėjant raštingumui bei knygų įperkamumui. Net galima teigti, jog Lietuvoje kūrinys tarsi išgyveno „antrąją jaunystę“ – pavėluotą ir jau mažesnį populiarumą.

Visi Lietuvos bibliotekose saugomi Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitinių* leidiniai buvo peržiūrėti *de visu*. Beveik visuose yra išlikusių knygos nuosavybės ženklų (proveniencijų)⁴³, nurodančių leidinio savininką. Deja, kai kurios išlikusios knygos yra defektuotos, o proveniencijos – pažeistos ar neįskaitomos, neretai sudėtinga įvertinti jų chronologiją, o ir savininkai ne visada pažymėdavo sau priklausančias knygas. Tad analizuojant išlikusių senųjų leidinių nuosavybės ženklus siekiama bendrais bruožais atskleisti *Aukso legendos* savininkų, taigi ir skaitytojų, ratą.

Aukso legendos senųjų leidinių savininkai

⁴³ Jais laikomi įrašai, ekslibrisai, supereklibrisai, antspaudai, lipdės. Apie knygos ženklus ir jų tipologiją žr.: Domas Kaunas, „Knygos nuosavybės ženklai“, *Tarp knygų*, 1993, Nr. 11, p. 19–22; Arvydas Pacevičius, „Senųjų knygos nuosavybės ženklų tipologija“, *Knygotyra*, 2004, t. 43, p. 50–57, taip pat žr. Alma Braziūnienė, „Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos XVII a. *lituanikos* fondo knygų ženklai“, *Knygotyra*, 1992, t. 19, p. 5–10.

SAVININKAI

A) VIENUOLYNAI, VIENUOLIAI

Išlikę *Šventųjų skaitinių* nuosavybės ženklai rodo, kad ši kūrinių likimas dažnai anksčiau ar vėliau atvedavo į įvairių LDK vienuolynų arba vienuolių bibliotekas (54% visų proveniencijų). Kaip matyti iš pateiktos diagramos⁴⁴, vienuolynai sudarė net 31% savininkų (13 proveniencijų). Plačiausiai šis kūrinytis buvo pasklidęs dominikonų vienuolynuose. Net po du *Aukso legendos* egzempliorius savo rinkiniuose turėjo Derečino⁴⁵, Paparčių⁴⁶ bei Vilniaus Šv. Dvasios vienuolynų bibliotekos, o Gardino ir Vilniaus (Lukiškių) Šv. Jokūbo ir Pilypo vienuolynams priklausė po vieną šio kūrinio leidinį. Galbūt ši dominikono Jokūbo Voraginiečio parengtą šventųjų gyvenimų rinkinį turėjo ir kai kurie kiti plačiai pasklidę šios kongregacijos vienuolynai⁴⁷.

Šventųjų skaitiniai buvo saugomi ir kitų vienuolijų bibliotekose. Proveniencijos liudija ją buvus Gorodiščės benediktinų, Vilniaus (ant Išganytojo kalno) misionierių, Tytuvėnų ir Vilniaus bernardinų vienuolynų bibliotekose. Minėti bernardinų vienuolynai vienu ar

⁴⁴ Diagrama sudaryta remiantis proveniencijomis. Iš viso priskaičiuoti 43 knygų savininkai ar skaitytojai. Įtrauktos ir neišsamios, nevisiškai aiškios privačių asmenų proveniencijos, o Vilniaus viešosios bibliotekos, Vilniaus Stepono Batoro universiteto bei šiuolaikinės proveniencijos neįtrauktos.

⁴⁵ Iki šiol išlikęs tik vienas *Aukso legendos* leidinys, turintis šio vienuolyno provenienciją, nors 1812 m. vienuolyno bibliotekos kataloge įrašyti du, žr. *VUB RS*, F3-162, l. 7.

⁴⁶ Dvi *Aukso legendos* knygos užfiksuotos ir XVIII a. pab. sudarytame Paparčių dominikonų vienuolyno bibliotekos kataloge, žr. „Cathalogus librorum bibliothecae conventus Poporcensis ord. Praedic.“, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius (toliau – *LMAVB RS*), F18-179, l. 12v–13. Po kelių dešimtmečių sudarytame kataloge jau minimas tik vienas kūrinio egzempliorius, žr. „Bibliotheca conventus Poporcensis ordinis Praedicatorum. Sub prioratu Adm. Rndi. Patris S. T. praesentati Raymundi Stasiulewicz conscripta. Anno Dni. 1834. Per P. Fr. Bartholomaeum de Bregantia Szablowski“, *VUB RS*, F3-152, l. 22.

⁴⁷ Dominikonai Lietuvoje pradėjo veikti jau Mindaugo laikais, nors tik 1501 m. buvo įkurtas pirmasis (Vilniaus Šv. Dvasios) vienuolynas. 1827 m. Lietuvos Šv. Angelų Sargų provincijai priklausė 45 vienuolynai ir 6 rezidencijos, žr. Leonardas Jagminas, Dominikonai, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 70.

kitu laiku savo reikmėms buvo įsigiję bent po du šio kūrinio egzempliorius⁴⁸, išlikusius iki šiol. Žinoma, kad Vilniaus bernardinai *Aukso legenda* turėjo bent nuo XVI a. pabaigos⁴⁹. Visi kiti minėti (išskyrus Vilniaus dominikonus) vienuolynai, savo bibliotekose saugoję šį Jokūbo Voraginiečio kūrinių pradėjo veikti XVII a., tad ir jų nuosavybę žyminčios proveniencijos yra vėlesnės, XVII–XVIII a., o leidiniai į jų bibliotekas neabejotinai pateko „iš antrų rankų“. Galiausiai XIX a. visi minėti vienuolynai buvo uždaryti, o jų bibliotekos sunaikintos ar išsklaidytos...

Reikia pažymėti, kad kai kurios Jokūbo Voraginiečio kūrinių saugojusios vienuolynų bibliotekos išsiskyrė savo dydžiu. Antai XVI a. pirmoje pusėje didžiausia katalikiškos institucijos biblioteka buvo Vilniaus bernardinų, su ja konkuravo dominikonų biblioteka⁵⁰. XVIII a. didžiausią knygų rinkinį turėjo Vilniaus misionieriai, o iš provincijos vienuolynų didesne laikytina Tytuvėnų bernardinų biblioteka⁵¹. Visos šios bibliotekos turėjo ir Jokūbo Voraginiečio kūrinių (ar net po kelis jo egzempliorius). Matyt, bibliotekos dydis ir jos turtingumas taip pat iš dalies lėmė ar didino tikimybę, kad į rinkinius pateks ir populiarioji *Aukso legenda*.

⁴⁸ Vis dėlto reikia atkreipti dėmesį, kad analizuojant pavienius bibliotekų katalogus, jose šių knygų galime ir nerasti, antai 1787 m. sudarytame Vilniaus bernardinų bibliotekos kataloge *Aukso legenda* nepaminėta. Gal katalogo sudarymo metu jos buvo kažkur „nukelivusios“ (arba antrasis egzempliorius dar nebuvo įsigytas), o gal nebuvo identifikuotos ir „pasislėpė“ po abstrakčiu aprašu, pvz.: *Vitae sanctorum Liber absque titulo* arba *Liber sine titulo in variis materiis sacris curiosis*, žr. „Index et Clavis Librorum Bibliothecae Conventus Patrum Bernardinor[um] Viln[ensis] Secundum Alphabetum Dispositus Anno Domini 1787“, *VUB RS*, F3-146, l. 34, 20v.

⁴⁹ Manoma, kad ši knyga buvo įrišta XVI a. paskutiniame dešimtmetyje vienuolyno bibliotekai dirbusio knygrišio, žr. Edmundas Laucevičius, *XV–XVIII a. knygų irišimai Lietuvos bibliotekose*, Vilnius: Mokslas, 1976, p. 72. Joje taip pat yra XVIII a. Vilniaus bernardinų vienuolyno proveniencija, žr. *VUB*, sign. Ink. 245.

⁵⁰ Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m. Dingęs knygos pasaulis*, Vilnius: Versus aureus, 2005, p. 55–56.

⁵¹ Levas Vladimirovas, „Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.)“, p. 135. Apie Tytuvėnų bernardinų biblioteką daugiau žr.: Jolita Liškevičienė, „Biblioteka“, in: *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 47–67.

Vienuolynams dar Tridento Susirinkimas nurodė būtinai rūpintis savo bibliotekomis⁵², tad kiekvienas vienuolynas kaupė savo rinkinius. Kitokia buvo pačių vienuolių situacija. Šv. Benedikto regula vienuoliams draudė turėti asmeninę nuosavybę (taip pat ir knygas), tad iki pat XIX a. vidurio benediktinų vienuolynuose neturėta asmeninių knygų rinkinių. Toks draudimas formaliai buvo ir kitų vienuolių reguloje, tačiau vyresnybė nedraudė vienuoliams kaupti asmeninių knygų rinkinių⁵³. Tad kas gi buvo tie vienuoliai, vis dėlto įsigiję ir savo bibliotekėlėse saugoję Jokūbo Voraginiečio kūrinių?

Kaip matyti iš pateikto grafiko, vienuoliai sudarė 2,3 % visų savininkų (arba 10 proveniencijų). Didesnioji dalis išlikusiose *Aukso legendos* knygose proveniencijas palikusių vienuolių priklausė dominikonų ordinui. Tai Dominykas Lukaševičius (Łukaszewicz)⁵⁴, Ambraziejus Pliuščius (Pluszcz)⁵⁵, Dominykas Sivickis (Siwicki)⁵⁶, Vincentas Steckevičius (Steckiewicz), Juozapas Tomas Grigalius Šimakas (Szymak)⁵⁷,

⁵² Levas Vladimirovas, „Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.)“, p. 133.

⁵³ Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.*, p. 100, 127, 221.

⁵⁴ Galbūt tai Dominykas Lukaševičius, 1696 m. buvęs Palėvenės dominikonų prioro, o 1699–1701 m. minimas kaip Derečino dominikonų prioras? Žr. Viktoras Petkus, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004, p. 251, 263, 517.

⁵⁵ Ambraziejus Pliuščius minimas 1641–1690 m., nuo 1656 m. žinomas kaip generalinis pamokslininkas (Žemaičių Kalvarijos, Vilniaus dominikonų konventuose), žr. Dalia Vasiliūnienė, *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.*, Vilnius: Aidai, 2010, p. 422–423.

⁵⁶ Dominykas Sivickis – garsus XVIII a. dominikonas, teologas, filosofas, ejęs įvairias aukštas pareigas, apie jį daugiau žr.: A[lma] B[raziūnienė], Sivickis Domininkas, *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*, Vilnius; Alma littera, 1997, p. 332; Viktoras Petkus, *op. cit.*, p. 59, 898.

⁵⁷ Juozapas Tomas Grigalius Šimakas (1702–1775) – teologijos magistras, apaštališkasis protonotaras, Lietuvos Šv. Angelų Sargų provincijos provincijolas (1755–1759 m.), sudarė Lietuvos dominikonų provincijos kroniką (1706–1770); apie jį žr.: Sławomir Brzozecki, „Klasztor Dominikanów w Łukiszkach w Wilnie 1642–1844“, *Lituanio – Slavica Posnaniensia: studia historica XIII*, Poznań: Wydaw. Naukowe uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008, p. 239, 244–245; Viktoras Petkus, *op. cit.*, p. 901–902; Jan Marek Giżycki (Wołyński), *Wiadomości o dominikanach prowincji Litewskiej*, cz. 1, Kraków: Nakładem oo. dominikanów, 1917, p. 29, 127.

Viktorinas Vaitiekavičius (Woyciechowicz)⁵⁸. Knygų įrašuose taip pat minimas bernardinų gvardijonas Pranciškus Vujasevičius (Wuiasewicz)⁵⁹, atgailos kanauninkas Pilypas Tur[as] (Philippo Tur.) ir dar du nenustatytos vienuolijos broliai. Kai kuriose proveniencijose nurodytos vienuolių pareigos atskleidžia jų aukštą statusą: magistras, apaštališkasis notaras, gvardijonas, generalinis pamokslininkas ir pan. Mažuose vienuolynuose knygos paprastai ir buvo laikomos gvardijono, vikaro, lektorius arba pamokslininko celėje, o ir didesniuose vienuolynuose su atskira biblioteka šie asmenys turėjo parankinius rinkinius nuolatiniam naudojimui⁶⁰, tad, matyt, galėjo laisviau įsigyti reikalingą knygą. Be abejo, viena kita vienuolyno bibliotekos knyga ilgainiui tarsi „tapdavo“ asmenine tam tikras pareigas vykdančio vienuolio nuosavybe⁶¹.

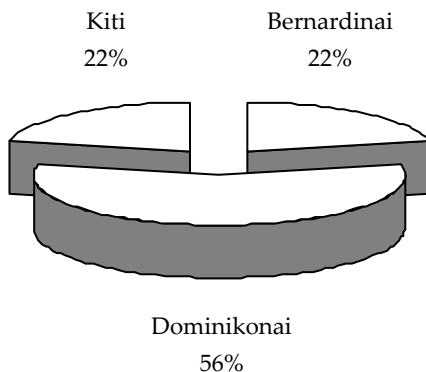
⁵⁸ Viktorinas Vaitiekavičius 1688–1693 m. buvo pamokslininkas ir Rožinio vadovas Vilniaus Šv. Dvasios vienuolyne, spėjama, kad 1694–1697 m. jis buvo prioru Lukiškių Šv. Jokūbo ir Pilypo vienuolyne, ten ir mirė 1707 m., žr. Sławomir Brzozeczki, „Klasztor Dominikanów w Łukiszkach w Wilnie 1642–1844“, p. 239, 241.

⁵⁹ Žinoma, kad Pranciškus Vujasevičius mirė 1786.XII.19 Kaune. Jo priklausomybė bernardinams nustatyta pagal: „Memoriale Pacis Aeviternae in sancta pridem F. F. Min. Observ. S[anc]ti P[at]ris Francisci. Quiescentium pace, nunc vero inter belligerantes totius Europae strepitus jussu Ad m[odum] R[evere]ndi P[at]ris Juvenalis Charkiewicz Ministri Provincialis P[at]ris Dign[i]ss[i]mi Religioso calamo ad perpetuum rei memoriam Exaratum Anno Domini 1766“, *LMAVB RS*, F9-124, l. 179. Beje, inkunabulų kataloge neteisingai nurodyta jo pavardė (Wurasewicz), žr. Nojus Feigelmanas, *op. cit.*, Nr. 244, p. 196, 406.

⁶⁰ Levas Vladimirovas, „Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.)“, p. 139.

⁶¹ Apie tokią „praktiką“ taip pat žr. Maria Barbara Topolska-Piechowiak, *Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984, p. 199.

Aukso legendos senųjų leidinių savininkai pagal vienuolijas

Kaip matyti iš proveniencijų, *Šventųjų skaitiniai* buvo reikalingiausi „elgetaujančioms“ vienuolijoms ir jų nariams, daugiausia besirūpinantiems sielovada. Be bernardinų (5, arba 22% vienuolynų/ vienuolių proveniencijos), kūrinių labiausiai vertino dominikonai (net 13, arba 56% proveniencijų), kitaip – Pamokslininkų ordinas (*Ordo fratrum praedicatorum*), kurių pašaukimas ir buvo sakyti pamokslus. Antai 1501 m. Vilniuje įsikūrę dominikonai buvo įpareigoti sekmadeniais ir švenčių dienomis skelbti pamokslus Katedroje⁶², vėliau Lukiškių dominikonai pamokslavo ir kitose Vilniaus bažnyčiose⁶³. Vis dėlto daugiausia rūpintasi skelbti Dievo žodį savo bažnyčiose. Antai XVIII a. Lietuvos dominikonai savo bažnyčioms skirdavo po du ar net tris pamokslininkus (vieni pamokslaudavo sekmadeniais,

⁶² 1501.V.20, Vilnius. *KDKW*, Nr. 491, p. 584. Jie šias pareigas kurį laiką buvo apleidę. Po vyskupo Pauliaus Alšėniškio skundo 1552 m. įsikišus popiežiui, dominikonai vėl ėmė uoliai vykdyti savo pareigas ir pagarsėjo žymiais pamokslininkais, žr. Jan Kurczewski, *Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska, w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju: na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, d. 1, Wilno: Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1908, p. 61–62.

⁶³ Sławomir Brzozecki, „Klasztor Dominikanów w Łukiszczach w Wilnie 1642–1844“, p. 257.

kiti – švenčių dienomis), kai kurie vienuoliai gaudavo generalinio pamokslininko titulą, atitinkantį mokslo laipsnį⁶⁴. Dominikonų pamokslai nuo pat ordino veikimo pradžios išsiskyrė kaip kruopščiai parengti, o tam prirėkdavo įvairios papildomos literatūros. Žinoma, ja galėjo tapti ir *Aukso legenda*. Tad šį kūrinių savo bibliotekėlėse turėję dominikonų generaliniai pamokslininkai Viktorinas Vaitiekavičius ir Ambraziejus Pliuščius neabejotinai juo naudojosi pagal paskirtį⁶⁵. Taip per vienuolių, pirmiausia dominikonų pamokslus Jokūbo Voraginiečio kūrinius galėjo tiesiausiu keliu pasiekti tikinčiuosius ir daryti jiems poveikį, perteikdamas šventųjų gyvenimo istorijas ir sektingas dorybes. Galima sakyti, kad būtent dominikonai labiausiai populiarino savo vienuolijos nario kūrinių.

Vėlesniais laikais greičiausiai atsirado ir kita domėjimosi šia knyga priežastis – bibliofilija. Garsių bibliofilų buvo ir tarp išsilavinusių vienuolių⁶⁶. Galime paminėti dominikonus Dominyką Sivickį⁶⁷ ir Juozapą Tomą Grigalių Šimaką, turėjusius dideles ir vertingas bibliotekas. Jose savo vietą rado ir *Aukso legenda*, matyt, ne tik kaip naudingas kūriny, bet ir kaip retenybė.

B) KITOS RELIGINĖS INSTITUCIJOS IR DVASININKAI

Šventųjų skaitinių nuosavybės ženklai rodo, kad šią knygą buvo įsigijusios kelios religinės institucijos (12%, arba 5 proveniencijos). Nors Vilniaus katedra ne kartą buvo gavusi dovanų garsųjį Voraginiečio kūrinių, bet iki mūsų laikų išliko tik vienintelis, XVII a. leidinys italų kalba su katedros kapitulos⁶⁸ proveniencija. Net trys *Aukso legendos*

⁶⁴ *Ibid.*, p. 257–258.

⁶⁵ Žr. 112 nuorodą.

⁶⁶ Apie vienuolius – garsius bibliofilus žr. Levas Vladimirovas, „Lietuvos bibliofilija XVIII amžiuje“, in: Idem, *Apie knygas ir bibliotekas*, p. 176.

⁶⁷ Jo biblioteką sudarė, skirtingais duomenimis, 15000–20000 knygų, *Ibid.*, p. 176–177; A[lma] B[raziūnienė], Sivickis Domininkas, *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*, p. 332.

⁶⁸ Vilniaus katedros ir prie jos vėliau pradėjusios veikti kapitulos bibliotekos faktiškai sudarė vieną vienetą ir buvo bendros, žr. Jan Kurczewski, *Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska*, d. 1, p. 28, 165.

leidiniai (taip pat ir ką tik minėtas italų k.) vienu ar kitu laiku priklausė Vilniaus vyskupijos kunigų seminarijai. Gali būti, jog kūriniu čia naudotasi ir mokymo tikslais. *Aukso legenda* turėjo Pašiaušės jėzuitų kolegija⁶⁹, kurią uždarius jos knygos pateko į Tytuvėnų bernardinų biblioteką⁷⁰ (šis kelias atsispindi ir proveniencijose⁷¹).

Įdomu, kad *Šventųjų skaitinius* savo bibliotekose saugojo ir kitų krikščioniškų denominacijų religinės institucijos: Vilniaus stačiatikių dvasinė seminarija, Vilniaus evangelikų reformatų sinodas. Ypač stebina, kad ši knyga atsidūrė pas evangelikus reformatus (kalvinistus), kurie kategoriškiau kritikavo šventųjų kultą⁷². Greičiausiai pastaraisiais atvejais *Aukso legenda* vėlgi buvo saugoma kaip retenybė, pirmųjų spausdintų knygų pavyzdys, o galbūt naudojama polemikai prieš katalikus.

Proveniencijose liko įrašytos ir kelių dvasininkų pasauliečių – knygos savininkų pavardės (9%, arba 4 proveniencijos). Antai minėtas leidinys italų kalba išsaugojo greičiausiai pirmojo savininko, aukšto XVII a. pab. Bažnyčios dignitoriaus Boguslovo, įrašą⁷³. Šią provenienciją greičiausiai paliko Boguslovas Korvinas Gosieviskis (miręs 1744 m.), Vilniaus kapitulos prelatas, vėliau – Baltarusijos sufraganas ir Smolensko vyskupas, kuris buvo žinomas kaip protingas, energingas ir mokytas žmogus⁷⁴.

⁶⁹ Įrašas: „Collegij Possavsea Soc[ieta]t[is] Jesu Anno 1655 1 Jan.“ yra konvoliuto pirmojoje knygoje, o *Aukso legenda* konvoliute įrišta trečioji, žr. *Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka* (toliau – LNB), sign. R. XV: B. 12, l. 1 [f. K₂]. Kolegija pradėjo veikti 1654 m., tad kūrinys buvo įsigytas ar gautas dovanų vos pradėjus kurtis kolegijos bibliotekai.

⁷⁰ Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.*, p. 157.

⁷¹ „Bibliotheca Cittovianensis P: P. Bernardinor[um]“, žr.: LNB, sign. R. XV: B. 12, priešlapis, [f. I,v, L,v].

⁷² Plačiau žr. Irena Vaišvilaitė, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, Vilnius: Aidai, 2005, p. 133–134.

⁷³ Ant 1684 m. įrašo vėliau užklijuota lipdė, tad dabar įskaitomi tik šios proveniencijos fragmentai, žr. LNB, sign. R. XVII: C. 468, pirmo viršelio vidinė pusė.

⁷⁴ Jan Kurczewski, *Biskupstwo Wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezi Wileńskiej, oraz wykaz*

Kitas *Aukso legendos* egzempliorius priklausė Raguvos klebonui kun. Lukui Vaitiekavičiui (L. Jonas Vaicekavičius, Woyciechowicz), kuris leidinį padovanojo giminaičiui dominikonui. Beje, šis veiklus kunigas vadovavo statant Raguvos bažnyčią⁷⁵, kurioje iki šiol saugomi net du jo paties portretai⁷⁶. *Šventųjų skaitinius* savo bibliotekėlėse turėjo ir kunigas Adomas Paulavičius (Pawłowicz, ~XVII a.), Daugų ir Perlojos klebonas kun. Steponas Rozanovskis (Rozanowski). Deja, nieko daugiau nežinome apie šiuos dvasininkus, jų statusą, išsilavinimą ar bibliofilinius interesus.

C) PASAULIETINĖS INSTITUCIJOS, PRIVATŪS ASMENYS

Pasaulietinėms institucijoms *Aukso legenda*, matyt, neatrodė verta didelio dėmesio: kūriny s randa mas tik Slucko gimnazijoje⁷⁷. Tačiau pavieniai privatūs asmenys, pasauliečiai, Jokūbo Voraginiečio šventųjų gyvenimų aprašymus skaitė ir jais naudojosi dažniau (23% visų savininkų).

Ankstyviausi įrašai, kuriuos galima chronologiškai tiksliai nustatyti, priklauso Jonui iš Gardino (Johanes [de] Grodno) ir siekia 1514–1516 m.⁷⁸ Šis Jonas 1516 m. baigė apipavidalinti *Aukso legendos* inkunabulą, išleistą 1492 m.: raudonu rašalu įrašė inicialus į leidėjų tam paliktas vietas, paliko kitų savo prierasų. Nors nėra aišku, ar šis leidinys buvo jo nuosavybė, ar jam tik patikėtas apipavidalinti,

kościółów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912, p. 85.

⁷⁵ Kazys Misius, Romualdas Šinkūnas, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993, p. 290, taip pat žr. Jūratė Gaidelienė, Petras Juknevičius, „Iš Raguvos bažnyčios ir parapijos istorijos“, in: *Raguva*, sudarytojas, redaktorius Romaldas Samavičius, Vilnius: Versmė, 2001, p. 131.

⁷⁶ Viename portrete klebonas nutapytas su rožiniu (datuojamas 1692 m.), kitame – su knyga (XVII a.), žr. Petras Juknevičius, „Raguvos bažnyčios dailės paminklai“, in: *Raguva*, p. 491.

⁷⁷ Įrašas: „Bibl. Gymnas. Slucens. Cat. I. 13. N. 240“, šioje knygoje dar yra Vilniaus evangelikų reformatų sinodo antspaudas, žr. *LMAVB*, sign. V-16/1-1364.

⁷⁸ *VUB*, sign. Ink. 261, l. 145, 248 ir kt.

vis dėlto tai bene ankstyviausia proveniencija, liudijanti, kad knyga pateko į LDK neilgai trukus po išspausdinimo ir čia funkcionavo jau XVI a. pirmoje pusėje. Vėliau šis inkunabulas pateko į Vilniaus bernardinų vienuolyną.

Dar vienas pasaulietis, pasirašęs *Aukso legendos* knygoje – Martynas Pieranskis (Martinus Pieranski, Pieransk, Pieranie, Pieran), spėjama, gyvenęs XVII a.⁷⁹ Savo vardą ir pavardę šiame inkunabule jis įrašė bent 6 kartus. Jo sąsajos su šia knyga lieka neaiškios. Šis *Aukso legendos* egzempliorius turėjo nuolat priklausyti Vilniaus bernardinams: manoma, kad XVI a. pabaigoje knyga buvo įrišta vienuolyno bibliotekai dirbusio knygrišio, be to, ji ir XVIII a. pažymėta kaip vienuolyno nuosavybė. Gal knygą Pieranskis buvo pasiskolinęs ar gavęs kaip užstatą, o gal kaip tik jis ir buvo tas knygrišys?

Šioje „privaičių savininkų“ grupėje informatyviausia yra Valenrodų bibliotekos Karaliaučiuje proveniencija⁸⁰, palikta viename paleotipe. Vis dėlto dauguma kitų proveniencijų yra neišsamios ir neaiškios. Antai, išlikusiuose leidiniuose randame įrašų, kuriuos paliko Jurgis Virbutavičius (Wirbutowicz), T. Viežbovskis (Vierzbowski)⁸¹, Baltramiejus Krygeris, taip pat Martynas Hinzas, Jonas Birelis(?), Marijona Ostavirlėja (Ostawirley). Deja, apie šiuos knygų skaitytojus (ar savininkus) nieko pasakyti negalime. Beveik nėra duomenų ir apie šių *Aukso legendos* leidinių įsigijimą. Tik vienintelėje nežinomo asmens proveniencijoje nurodyta, kad knyga buvo pirкта Saksonijoje, švedų nelaisvės metu⁸², matyt, 1706–1709 m. per Šiaurės karą. Gali

⁷⁹ Nojus Feigelmanas, *op. cit.*, Nr. 241, p. 195.

⁸⁰ Superekslibrisas viršelyje, ekslibrisas priešlapyje, signatūra, žr. LNB, sign. R. XVI: C.5. Ši knyga drauge su didele dalimi bibliotekos į Lietuvą turėjo patekti po Antrojo pasaulinio karo.

⁸¹ Galbūt tai Kazimiero Viežbovskio, XVII a. turėjusio knygyną Vilniuje, giminaitis? Plg. Irena Petrauskienė, „Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a.“, in: *Kultūrų sankirtos: mokslinių straipsnių rinkinys: skiriama doc. dr. Ingės Lukšaitės 60-mečiui*, (Lietuvos istorijos institutas), sud. Zigmantas Kiaupa ir kt., Vilnius: Diemedis, 2000, p. 174.

⁸² „In Saxonia emptus tempore captivitatis meae Sveticae“, žr. VUB, sign. II-2709, l. 1.

būti, kad knygos pasirašydavo ne tik savininkai, bet ir kiti skaitytojai, kurių rankose atsidurdavo leidinys.

Taigi *Aukso legendos* senieji spaudiniai dažniausiai randami religiniuose sluoksniuose (75% proveniencijų), o daugiausia spaudiniuose pasitaikė vienuolynų ir vienuolių proveniencijų, pirmiausia – dominikonų, kurie ypač didelį dėmesį skyrė pamokslavimui ir labiausiai populiario savo vienuolijos nario kūrinį. Seniausias identifikuotas įrašas liudija, kad spausdintinis *Aukso legendos* variantas pasiekė LDK ir čia funkcionavo jau XVI a. pirmojoje pusėje. Visgi dauguma išlikusių knygos ženklų yra gana vėlyvi (XVII–XVIII a.), todėl negalime teigti, kad visi šie spaudiniai neabejotinai buvo Lietuvoje ankstyvuojų laikotarpiu⁸³.

KNYGŲ KELIAS

Bėgant amžiams *Šventųjų skaitinių* leidiniai keitė savininkus, keliaudami iš vieno skaitytojo pas kitą, kaip matėme, dažnai atsidurdami vienuolynų ar asmeniniuose vienuolių knygų rinkiniuose. Į vienuolynų bibliotekas knygos patekdavo įvairiais keliais: jas pirkdavo, gaudavo dovanų, atsigabendavo nauji vienuoliai (savo, o kartais ir iš ankstesnio vienuolyno bibliotekos „pasiskolintas“ knygas); likdavo tame vienuolyne mirusio vienuolio knygos⁸⁴. Šios knygų kelionės iš dalies atsispindi ir proveniencijose.

Neretai *Aukso legendos* knygos buvo dovanojamos. Antai, kaip rodo įrašas, šio kūrinio inkunabulą (išleistą 1497 m.) dominikonas Šimakas iš asmeninės bibliotekos padovanojo pagrindinei Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų vienuolyno bibliotekai⁸⁵, matyt, drauge su

⁸³ Plg. Edvardas Gudavičius, „Universiteto įkūrimas“, p. 18.

⁸⁴ Levas Vladimirovas, „Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.)“, p. 134–135; Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.*, p. 127, 131–132 ir kt.

⁸⁵ Įrašas: „Gratia A. R. P. S. I. M[a]g[ist]ri Expro[vinci]alis F. Gregorij Szymak Applicatur Bibliothecae majori Conventus Vilmensis S. Spiritus Ordinis Praedicatorum“, *VUB*, sign. Ink. 121, l. 2.

visa vertinga savo kolekcija⁸⁶. Beje, leidinio puslapiuose gausu įrašų, liudijančių jo priklausomybę Derečino dominikonų vienuolynui⁸⁷, kuriame 1741–1746 m. šis garsus dominikonas ėjo prioro pareigas. Galima spėti, jog jis knygą iš Derečino vienuolyno bibliotekos „pasiskolino“, o vėliau ją padovanojo vilniškiams broliams.

O štai vienas paleotipas (1512) turi net du dovanojimo įrašus. Šį leidinį įsigijęs Daugų ir Perlojos klebonas Steponas Rozanovskis jį padovanojo atgailos kanauninkui Pilypui Tur[ui]⁸⁸. Kitas įrašas liudija šią knygą priklausius Varduvos(?) ekonomui dominikonui Vincentui Steckevičiui, kuris 1694 m. ją padovanojo Paparčių dominikonų vienuolynui⁸⁹.

Kaip dovana vienuoliams buvo įteiktas ir kitas *Aukso legendos* paleotipas (1516). Šią knygą Raguvos klebonas Lukas Vaitiekavičius padovanojo generaliniam pamokslininkui, apaštališkajam notarui Viktorinui Vaitiekavičiui (greičiausiai savo giminaičiui) ir jo ordino broliams⁹⁰. Šis vienuolis saro ruožtu nurodė leidinį skiriamą Lukiškių Šv. Pilypo ir Jokūbo dominikonų vienuolynui, kuriame pats kurį laiką ėjo prioro pareigas, vėliau čia ir mirė. Galiausiai knyga pateko į Vilniaus Šv. Dvasios dominikonų biblioteką.

⁸⁶ Levas Vladimirovas, „Lietuvos bibliofilija XVIII amžiuje“, p. 177.

⁸⁷ VUB, sign. Ink. 121, l. 7v-8, 30 [f. d₂], 50 [f. l₁], 79v [k_{3v}] ir kt. Beje, šie įrašai inkunabulų kataloge neužfiksuoti, žr. Nojus Feigelmanas, *op. cit.*, p. 199, Nr. 247.

⁸⁸ „Hic Liber Donatus e[st] Fr[at]r[i] Philippo Tur. Can[onicorum] Reg[ularium] B[eatorum] M[artyrum] de Poenitentia a R[everendo] Patre Stephano Rozanowski, parocho Daugoviensi nec non Przelaiensi“, žr. VUB, sign. II-3015, l. 1 [f. A₂], įrašas nubrauktas.

⁸⁹ „Hic liber dono datus conventui Poporcensi a R[everendo] P[at]re Fr[at]re Vincentio Steckiewicz Ordinis Praed[icatorum] protunc oeconomus Wardowiansis[?]. A[nn]o 1694 d[ie] 20 8bris“, žr. *Ibid.*, l. 1 [f. A₂].

⁹⁰ „Ad usum Fr[at]ris Victorini Woyciechowicz Prae[d]icatoris Generalis Notarij App[osto]lici“, taip pat: „Hic liber applicatus est & Fr[at]rum eiusde[m] Ordin[is] Ab A[dm]odum R[everendo] Patruo[?] Meo D[omi]no Luca Woyciechowicz Parocho Ragowiensi Singularis Benefactoris mei“, žr. VUB, sign. II-3044a, I viršelio vidinė pusė. Priešlapyje ir knygos pabaigoje yra įrašas: „Applicatur Bibliothecae Łukiscensi SS AA Philippi et utriusque Jacobi Ord[ini]s Praedicatorum“ (visur ta pati rašysena).

Pastaruosius du aptartus *Aukso legendos* egzempliorius XVII a. vienuolynams (vienuoliams) padovanojo klebonai. Tai dėsninga, nes vėlesniais amžiais pasauliečiai dvasininkai vienuolynų bibliotekų aktyviau nebeparemdavo⁹¹.

Vis dėlto ne visada dovanojimo faktas atsispindi knygos įrašuose. Antai garsus LDK bibliofilas dominikonas Dominykas Sivickis savo surinktą vertingą asmeninę biblioteką 1762 m. padovanojo Gardino dominikonų vienuolynui, kuriame vienu metu ėjo prioro pareigas⁹². Matyt, su šiuo rinkiniu Gardino dominikonams atiteko ir 1492 m. Niurnberge išleistas *Aukso legendos* inkunabulas: jame, be kitų gausių proveniencijų, yra ir Sivickio antspaudas⁹³ bei Gardino dominikonų konvento bibliotekos ekslibrisas⁹⁴. Šiuo atveju dovanojimo įrašo nėra, greičiausiai dėl didelio dovanojamų knygų skaičiaus.

Knygos dažnai „migravo“ tarp vienuolyno ir vienuolių asmeninių rinkinių, o į juos patekusios, dažniausiai nebeišeidavo už kongregacijos ribų⁹⁵. Galime paminėti bene iškalbingiausią pavyzdį. Ką tik minėtas *Aukso legendos* inkunabulas (1492) skirtingu laiku priklausė net trim dominikonams – Dominykui Lukaševičiui, Amraziejui Pliuščiui⁹⁶ ir Dominykui Sivickiui, o vėliau atiteko Gardino dominikonams (knygoje dar yra nenustatyto asmens Jono Birelio (?) įrašas). Šis inkunabulas yra vienas iš tų, kuriuose „įsiamžino“ daugiausia savininkų.

⁹¹ Arvydas Pacevičius, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m.*, p. 136.

⁹² Viktoras Petkus, *op. cit.*, p. 898.

⁹³ Antspaudas su įrašu „Dominicus Siwicki O. P. Prov. Litv Fr.“, žr. *VUB*, sign. Ink. 239, l. 196 [f. K₅]. Ši proveniencija inkunabulų kataloge taip pat neužfiksuota, žr. Nojus Feigelmanas, *op. cit.*, p. 197–198, Nr. 245.

⁹⁴ Ekslibrisas su įrašu „Bibliothecae conventus Grodnensis Ordinis Praedicatorum“, žr. *VUB*, sign. Ink. 239, I viršelio vidinė pusė.

⁹⁵ Tą pastebėjo ir Tytuvėnų biblioteką tyrinėjusi Jolita Liškevičienė, žr. Jolita Liškevičienė, „Biblioteka“, in: *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 57.

⁹⁶ Jis knygoje paliko daugiausia įrašų, neretai ir „užšifruotų“ raidžių santrumpomis, pvz.: „Ex Libris Fr[atris] Ambrosy Pluszcz“, „Pr Fr A Plu Pr Ge Or Prae S C P O Prae“, „PAPPGOP“ (galimas perskaitymas – „P[er?] Ambrosium Pluszcz Praepositum Generalem Ordinis Praedicatorum“), žr. *VUB*, sign. Ink. 239, l. 152v, 197v, 26v, 52v, 113v ir kt.

Taigi *Aukso legendos* spaudiniai, dovanojimo ir kitais keliais keisdami savininkus, vis dėlto paprastai funkcionavo religinėje terpėje. Galima spėti, kad šios knygos palaipsniui iš privačių rankų suplaukė į religinių institucijų, pirmiausia vienuolynų, bibliotekas.

AUKSO LEGENDOS ATGARSIAI LIETUVOJE: VERTINIMAS IR ĮTAKA

Krikščioniškoje Europoje Viduramžiais ir Renesanso pradžioje be galo populiarūs *Šventųjų skaitiniai* ne tik veikė tikinčiųjų širdis, bet ir darė įtaką kitiems religiniams kūriniams, literatūrai, inspiravo šventųjų gyvenimo įvykius ir jų stebuklus vaizduojančius menininkus. Lietuvą *Aukso legenda* pasiekė vėliau nei kitas šalis. Tad kiek galime kalbėti apie jos naudojimą, vertinimą Lietuvoje bei įtaką kūrėjams?

Tai, kad Lietuvos bibliotekose saugomi *Aukso legendos* leidiniai savo laiku buvo skaitomi ir naudojami, rodo marginalijos⁹⁷ (išlikusios pastabos, priedašai knygos paraštėse) ir knygų fizinė būklė. Pastabų yra beveik visose knygose, dažnai – kelių autorių, svarbesnės teksto vietos pažymėtos „NB“ („nota bene“), „nota“, „diligenter notatum“ ar nupiešta svarbesnę teksto vietą rodanti ranka, pasitaiko ir ilgų priedašų (dažniausiai lotynų kalba, taip pat lenkų, vokiečių kalbomis), tuščiose inicialo vietose išpieštos didžiosios raidės. Nagrinėjamų knygų paraštėse galima pastebėti ir sunkiai įskaitomų ankstyvų (XVI a.), ir gausesnių vėlesnio laikotarpio (XVII–XVIII a.) priedašų. Tiesa, viena kita knyga yra „švari“ ir, matyt, nesulaukusi savo skaitytojo. Vis dėlto dauguma skaitytojų kūriniu naudojosi ir jį vertino, apie tai liudija gausios marginalijos, nepaisant populiarių ir prieinamesne lenkų kalba parašytų Petro Skargos *Šventųjų gyvenimų*⁹⁸.

⁹⁷ Apie knygų marginalijas plačiau žr. Jolita Liškevičienė, „Knygos ženklų marginalijos“, *Knygotyra*, 2004, t. 42, p. 93–104.

⁹⁸ Piotr Skarga, *Zywoty świętych*, Wilno: Drukarnia Radziwiłłowska, 1579 (dar autoriui gyvam esant pasirodė 8 leidimai).

Historia de excidio Ierosolimitano
De sancto Jacobo apostolo minore

no solum ob morte iacobi. si etiam ob morte dñi hel-
puc destructio facta est in quo dicit. Non relin-
quit in te lapide sup lapide eo qd no cognoveris ipse
vilitatis tue. Sed qm no vult dies morte pcoris
et vti spucatione no dicit. p. et. anno cor pnat
expectavit. p. p. aplos magis p. iacobu frum dñi inf
con pntine pldicit. eoz ad pniam recubant. Sed
cl p amonitione eoz si possent evocare. voluit eos
salte pdignis ceterere. Itā in bio. cl. anno tibi ad
pniam doto. multa nōstra. e. pdigia. sic refert iose-
phus euenire. Itā stella pfulgē gladio q oia ista
vita ē claritati desup iminere. ac p totū annū exita-
libus flammis ardet. In qā festo agimus de bona no-
ctis nona rīnus iulioz nō templis circūdidit. vt
eoz dñe clarissimū facerē putarē. In eadē festivita-
te vtriusq ad imolandiū adducta. inter ministros ma-
nus agnī subito est. cōtra. Post aliq̄ dies ap-
pōlo occasus viti sunt curru ē q̄dirige in omī regio-
ne q̄ dāt ferti. et arma q̄z coboneo miteri subdō
et vbi no circūdidit agnū in impugnavit. In alio
festo dñi p̄hibentem appellat nocti faceret
reptū ingreffi ad mīstria et mox coplenda. mox
quodā strepitus sensit acceca subleas audie-
runt dūcō. T. siccamo ab bio fedibus. Ante
quartū etiā annū dicit quōdā vir neic I. elus Na-
nīe filius in festo tabernaculoz repente clamare et
p. Eoz ab ostiē vor ab occidē. vor a dñm vē-
rio vor sup iherosolimā et sup eplā. vor sup ipso-
sa et spōsa. Eoz sup pplm vniuersam. P̄cedit
igit vir capif. cōdit. vtberat. Sed ille aliud dicit
nequū quāto plus vtberat t̄no som clamabat.
Itā iudice igit adducit tomentis dūto afficit vsq̄
ad partē actionē offit lanat. Sed ille nec p̄ico nec
lacrimas effundebat si cū quōdā viatū a singula
pene vtbera eadē p̄cebat addens etiā b. Et v
iherosolimū. hōc. iosephus. E. Cum autē iu-
del nec amonitionē q̄ d̄uēterent. nec t̄no. pdi-
gnū vtberent. post d̄iractum annū dño vespasianū
et X̄ r̄m hierim adduxit. d̄ ipm ciuitatē fun-
ditus destruxerit. hōc. aut̄ fuit causa aditū īspō
in hierim t̄ in q̄dā hystoria inuenit līx apocrif.
Quōd p̄lat̄ q̄ actus innocētē pdēnaurat timēd
ostentum vtberit ceteris p. excusando nūciatū no-
mīte albam ad cesarem vespasianū. Et aut t̄pe ves-
pasianū monarchiā in galacia a iherico cesare tene-
bat. Nūcius igit p̄lati a vōto p̄trario in galacia
p̄lit et ad vespasianū adducit. X̄ alio aut̄ t̄bi serua-
bas p̄ntuēdō vt quōq̄z iōidē naufragiū poterēt. re-
bus et feruitutū p̄ncipio subderēt. Quē vespasianū
q̄ est aut̄ vnde venieret quo fe d̄eret restitit
et ille iherosolimū īsp. de quō hūio vni. romā
vsq̄ rēdēbā. Cui vespasianū. De terra lapiditū ve-
nit artem nocti medicamio medicus eo. curare me
debeo. vespasianū cū q̄dā gen. vntiā narib. in
tū ab infantia q̄ crebat. Cū a vespō vespasianus
dicebat. Cū vir iller d̄idit. Eitē medicamio dñe ne-
scio. et iō curare nō valeo. Cū vespa. Nūcius me cura-
ueris morte mōstrieris. Cū ille ait. Nūcius exco illū
minuit. demonco effugavit. mortuos succrauit. si-
le nouit q̄ artē mōdendi igno. Cū vespasianus.
Quis est ille de q̄ rīna p̄tario. Et ille. Iesus nasa-
renus quō iudei p̄ inuidiā occiderūt. in quē si cre-
dideris. sanitaris gram p̄ctis. Et vespa. ait. E. re-
do m̄ q̄ mortuos suscitauit. me etias de infirmitatē

hac liberare poterit. Et tūc dicens vespere de naribus
eccederit. et p̄ntio sanitaris recepit. Tūc
vespasiaū ingreū gaudio reple. ait. C. v. f. i. i. q̄
fili) de fuit q̄ me curare poterit. p̄ntia igit a cesare
licētia iherosolimū cū manu armata p̄s. et de o. p.
dirosa bu) et occisores fundit. curra. Cetero al-
bano nūcio p̄lati. Reb) et vasa van) e incolūm
domū sui mē licētia recuerrunt. Et vespasianū
romā adire. et destrūdū iudei imā a iherico cesare
licētia impetrauit. Per ānoq̄ igit plurē exercitū
cōgregauit. t̄p̄es neronis impatoris cū iudei
impio rebellat. cū. Cū fron conuocat nō fecit b̄ solo
xpi. q̄ a dominio recesserat romanorū. D̄lectū
igit cū copioso exercitu vespasianū aduocit. et t̄p̄e
p̄licētia ihericū p̄ circūdit poterēt obfidē. itas omniū
multitudinē q̄ ad d̄ie festum puenerat p̄cluse.
¶ Per aliq̄ autē t̄pus antēq̄ vespasianū iherim
adueniret. fideles q̄ d̄i cōtra a sp̄lētico admonēt
vt inde recedat. et in q̄dā opido trāto iordanem q̄
pellam vocat secēdāt. vt abarian ad vāre fatis viti
cessit vnde dicit hēre locū. t̄ de vbe sacrate. q̄
de p̄lo sacratio. Q̄ mandāt autē ciuitatē iudeo nō
mīne sonapanū q̄ iosephus et dux et p̄nceps exerci-
tū omī v. d̄egrellus. Et iosephus cum suo virilit
restitēbat. X̄ adēs vidēs iosephus iminere excidūm
ciuitatē. aut̄ p̄nta. si iudicio liberatē domū intra-
rit. vti iherosolimū me afficeret iudei nō r̄ntēte
iosepho malit̄ libēdit mē vt vespasianū se hōc
re feruitutū. Et obfidē q̄ manu inficere et p̄spō
nē suū in sacrificiū deo offerre. Et q̄m iosephus in-
ter eos dignior erat. volēbat cum p̄nti) occidēte.
vt eius effudit sanguis t̄cas ciuitas placaret. vt
vt in q̄dā cronica vt d̄ico fe manu inficere vole-
bat. nō daret in manib. romanorū. Et iosephus vt
p̄ntēdē et mox nāro. iudice mōtū et sacrificia se
p̄ntit. et q̄ p̄tor. alio occidēdo. et iherim
et binos forte mūtē iustit. D̄ffiso iustit. iosa
nūc vni mē aliū mōti radice. eozē vti est ad
vntiū est quo iosephus t̄ceē m̄mū. fuis. X̄ t̄p̄e
p̄bus d̄o frēmū. et aglio gladiū illū abstulit. et
magis d̄igeret vti vti quo mōtū r̄clitit. et vt sine
tilatē d̄igeret p̄cepit. Et ille timēs s̄itit. Ulter-
nō reculo si gra tui viti cōferare velco. X̄ sic
p̄bus vni familiarit vespasianū et t̄bi etias familiarit
laxet locum. cū. et vt sibi vti donare p̄ntit. Et
q̄ petiit impetrauit. et cū autē alū vespasianū
p̄bus est adducit. Et t̄p̄e et vespasianū. D̄oxit me
ruisse si bus) petitiōis liberatus nō esse. Et iose-
phus. Et q̄d p̄p̄t actum e in me) cōmūari p̄
et vespasianū. Quē victus est q̄d facere p̄it. Et lo
sepbus. Nūdō facere porro si d̄icet meo anteo in
so venuliere. Et vespasianū. Et cōcedit vt d̄io
infibereat. et d̄idēt d̄io d̄icimus eo pacifice audivit
et iosephus. Impator romanorū interit. et senarū
impatoris re fecit. Et vespasianū. Si p̄tbera es. āre
nō eo vanciam) bulc ciuitatē q̄ meē t̄ subdugenda
duis. et iosephus. Per. et. d̄ico b̄ d̄io p̄dit. T̄nc
rea legat romanorū venit. vespasianū ad imperi-
um b̄ntatū afferit. et q̄ romā d̄e d̄acum. H̄oc q̄s
cūc) in cronica restat. et scis iosephus vespasianū
p̄dit. t̄ de impatoris morte q̄ de sua b̄nticē
Relictū autē vespasianū r̄m h̄ntū in obfidē
d̄ictim. X̄ r̄m aut̄ vt in eadē vito. apocrif. legitur.
audie p̄m suū in imperiū b̄ntatū t̄to gaudit.

[Marginal notes in a smaller hand on the left side of the page, including the number '18' at the top.]

[Marginal notes in a smaller hand on the right side of the page, including the number '18' at the top.]

Marginalijų pavyzdys: skaitytojų pastabos, svarbią teksto vietą rodanti ranka.
VUB, sign. II-2703 f. G

Ne visi Jokūbo Voraginiečio kūrinyje surinkti šventųjų gyvenimo aprašymai buvo vienodai svarbūs ir reikalingi skaitytojams. Vartant kai kurias knygas krenta į akis gausesnė prierašai prie kai kurių tekstų – pagrindinių Kristaus, Švč. Mergelės Marijos švenčių aprašymų, Šv. Dvasiai, apaštalams, Mykolui Arkangelui, šventiesiems Mikalojui, Martynui, Dominykui, popiežiui Pelagijui, bažnyčios dedikacijos šventei skirtų legendų. Šios marginalijos liudija skaitytojų poreikius bei tam tikrų šventųjų didesnę gerbimą.

Tiesioginių šaltinių apie *Aukso legendos* vertinimą Lietuvoje išliko nedaug. Viena informatyviausių žinučių – tai LDK politikos ir kultūros veikėjo, humanisto Andriejaus Volano (~1531–1610) išsakytos mintys. Šis evangelikas reformatas savo „Vilniaus lojolininkų stambeldystės pasmerkime“ (1583) kritikuodamas „elgetaujančius“ vienuolius, griežtai pasisakė prieš jų populiarintą šventųjų kultą ir istorijas apie šventuosius bei šventųjų stebuklus. Konkrečiai Volanas paminėjo „ypač garsiomis laikomas“ knygas *Lombartica* ir *Legenda aurea*⁹⁹. Jokūbo Voraginiečio kūrinių, plačiai žinomą keliais pavadinimais, Volanas palaikė dviem skirtingais kūrinių¹⁰⁰. Greičiausiai Volanas kritikuojamo kūrinio pats nebuvo matęs ir juo labiau skaitęs, nes tik persakė ispanų humanisto Jono Liudviko Viveso (Juan Luis Vives, 1492–1540) kritiką:

O kokia neverta mūsų velionių ir visų krikščionių, sako jis, toji *Legenda aurea*, vadinamoji šventųjų istorija. Nežinau, kodėl jie ją vadina auksine, nors ji parašyta geležinės burnos ir švininės širdies žmogaus. Sakykite, kas gali būti nešvankiau už tą knygą? Tačiau ja naudojasi pamokslininkai, žmonių ganytojai, ir labai rimtai, jei taip galima pasakyti, ji dėstoma viešai bažnyčiose iš šventosios katedros.

⁹⁹ Andrius Volanas, *Rinkiniai raštai*, sudarė Marcelinas Ročka ir Ingė Lukšaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996, p. 231.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 376 (22 komentaras). Anot Arvydo Pacevičiaus, gali būti, jog jis su populiaraus kūrinių pavadinimu supainiojo kito autoriaus – Petro Lombardo pavardę; šio veikalai Lietuvoje taip pat buvo mėgstami, žr. Arvydas Pacevičius, „Skaitymas“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petruskas, Eligijus Raila, Vilnius: Aidai, 2001, p. 661.

Anot Volano, taip „visiškai griauinama grynoji religija ir sudarkomas tikrasis Dievo garbinimas“¹⁰¹. Toks dėmesys šiai knygai, nors ir neigiamas, patvirtina kūrinio populiarumą ir naudojimą Lietuvoje, o kartu atspindi kritišką požiūrį į knygą dėl jos neva naivios viduramžiškos dvasios. Beje, Vakarų Europoje net ir pačių labiau išsilavinusių dominikonų požiūris į Jokūbą Voraginetį ir *Aukso legendą* bene nuo pat pradžios buvo santūrus: šio kūrinio jie nelaikė tokiu pavyzdiniu, kaip kad manė visuomenė. Kita dominikonų karta net bandė parengti patikimą alternatyvą *Aukso legendai*, bet šie kūriniai nė iš tolo jai neprilygo populiarumu¹⁰².

Neigiamas Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitinių* vertinimas atsispindi ir keletu knygų marginalijose. Antai vieno paleotipo¹⁰³ priešlapyje, šalia ranka užrašyto knygos pavadinimo „Aurea legenda“ kita ranka prirašyta „Piakielna Legenda“ (ir vėl kažkieno nubraukta). Toks kūrinio prilyginimas „pragaro skaitiniams“ labai siejasi su reformatų išsakyta kritika ir palyginimais. Sunku pasakyti, kas galėjo šį emocionalių poleminių užrašų palikti. Vargu ar tai padarė kuris nors iš proveniencijose įsiamžinusių knygos savininkų¹⁰⁴, tad šis priešiškas kūrinio atžvilgiu nusistatęs asmuo lieka nežinomas. Kitas kritiškai nusiteikęs skaitytojas Jokūbo Voraginiečio pasakojimuose apie šventuosius įžiūrėjo tik juokingiausius niekus¹⁰⁵. Dar vienas *Aukso legendą* skaitęs asmuo skaitinyje „Apie Visų Mirusių Tikinčių

¹⁰¹ Andrius Volanas, *op. cit.*, p. 231.

¹⁰² Sherry L. Reames, *op. cit.*, p. 39–41.

¹⁰³ VUB, sign. II-3044.

¹⁰⁴ Vienintelis katalikų dvasininkijai nepriklausęs savininkas – Viežbovskis paliko užkeikimo tipo įrašą konvoliuto priešlapyje, kuris jį liudija knygą branginus: „Ego sum possessor huius libri quis illum qverit hoc nomen erit To[...] Vierzbowski“, *ibid.*, priešlapis. Apie tokius užkeikimus plačiau žr. Arvydas Pavecčius, „Senųjų knygų nuosavybės ženklų tipologija“, p. 53.

¹⁰⁵ „Nugae sunt in tota hoc historia“ (prie šv. Mikalojaus, kita ranka nubraukta), „nugae nugacissimae“ (prie šv. Lauryno, šv. Baltramiejaus skaitinio), „nugae incipiunt“ (prie šv. Augustino), „nugae sunt o[mn]ia quae continentur hic“ (prie šv. Eustachijaus), žr. VUB, sign. II-2706, [f. a_v, s_v, t_{sv}, L₂] ir kt.

minėjimą“ rado baisių pavyzdžių ir dalykų¹⁰⁶. Šių skaitytojų taip pat neįmanoma identifikuoti.

O štai vienas Jokūbo Voraginiečio Šventųjų skaitinių paleotipas, turintis tik Tytuvėnų bernardinų vienuolyno provenienciją, buvo pakliuvęs į itin aršaus ir pikto skaitytojo rankas. Nuosekliai skaitydamas knygą, jis pasibraukė papiktinusias vietas, o šalia išsakė savo kritišką požiūrį ne tik į tekstą („klaida“, „melas“, „pasakos“, „prietarai“¹⁰⁷), bet ir apskritai į Katalikų Bažnyčią ir jos tikėjimo tiesas¹⁰⁸. Daugiausia nuo šio pasipiktinusio skaitytojo (evangeliko reformato?) klievu autoriui. Voraginiečiai išvadintas piktžodžiautoju, žydu, melagiu, piktadariu, begėdžiu ir ištvirkusiu suvedžiotuju, nevidonu¹⁰⁹, ir tokių užgauliojimų yra pilna knyga... Atrodo, šis skaitytojas knygos pabaigoje buvo įrašęs ir užkeikimą, kurį vėlesnis, kūriniui palankus skaitytojas nubraukė ir pirmajam pagrasino prakeiksmu po mirties dėl nepagarbos „angelų duonai“¹¹⁰.

Tokie kritiški buvo tik pavieniai Voraginiečio kūrinių skaitytojai. Knyga iš kitų skaitytojų, priešingai, susilaukė susižavėjimo šūksnių: *pulcherrima exempla, pulchra historia*¹¹¹. Dominikonas Viktorinas Vaitiekavičius, 1689 m. skaitydamas šv. Apolinaro gyvenimo aprašymą, jį įvertino palankiai, bet kiek santūriau: *sermo bonus*¹¹². Dar

¹⁰⁶ „Exemplum terribile“, „terribilis est res“, žr. *Ibid.*, sign. Ink. 245, [f. E₃v, E₄v].

¹⁰⁷ „Czytay tu iedno o gusłach y baykach“, *LNB*, sign. R.XVI: C. 169, l. 256 ir kt.

¹⁰⁸ „Tu się czytelniku miły przypatrz kłamstwie księżey papieskiey, co ono mowią y tak do gardła przą...“, kitoje vietoje, šalia pasakojimų apie šv. Bonifacą ir šv. Skolastiką: „Ecclesia romana multa festa cęlebrat, quorum nomina sepulta sunt in inferno“, arba dar, šalia pasakojimo apie šv. Bernardą: „złodzieiu [...] Gratia Dei Salvat[or]ji [...] non Mariae“, *Ibid.*, l. 99v, 258, 273.

¹⁰⁹ „[...] wszeteczny bałamucie“, „niewstydlivy bałamucie“, „o bluźnier Boga, zyd [...] ir pan., *Ibid.*, l. 140, 152, 197, 258v ir kt.

¹¹⁰ „Ten twoy Koncept wzięty / Jest u nas wykłęty / Pozeyściu, y sam bądż przekłęty / zes chleb Anielski nieuszcziles Swięty“, *Ibid.*, paskutinis lapas (v).

¹¹¹ Prirašyta šalia skaitinių apie šv. Barlaamą, šv. Jokūbą sukapotąjį, žr. *LNB*, sign. R. XV: D. 4, [f. F₃v, H₂], taip pat šalia pasakojimo apie šv. Pelagijų, žr. *VUB*, sign. II-3015, l. cliv, clii.

¹¹² *Ibid.*, sign. II-3044, [f. o₆v-o₇].

vieną *Aukso legendos* skaitytoją šv. Kunigundai skirtas skaitinys įkvėpė prabilti eilėmis:

*Haec Patrona est Polona, suis Bona
Confert dona, tantum sona, orans tona.*¹¹³

Skaitytojas – poetas greičiausiai supainiojo dvi šventąsias: imperatorienę šv. Kunigundą (~978–1033), apie kurią pasakoja legenda, ir Lenkijos šventąją, labiau žinomą vengrišku vardo trumpiniu Kinga (1234–1292). Palaimintoji Kinga¹¹⁴ 1715 m. popiežiaus Benedikto XIII buvo paskelbta Lenkijos ir Lietuvos globėja. Tad šios eilutės, manytume, skirtos būtent jai ir greičiausiai sukurtos paskelbimo globėja laikotarpiu.

Taigi Lietuvoje *Aukso legenda* sėkmingai gyvavo ir po Reformacijos. Ji čia paplito palyginti vėlai ir, nors spėjo užsitarnauti savo vietą, bet nebuvo tiek įsišaknijusi žmonių širdyse kaip Vakarų Europoje ir todėl vėliau nesukėlė didelio priešiško.

Apie tiesioginę *Aukso legendos* įtaką Lietuvos menui, literatūrai kalbėti sunku. Kūrinio raiška Lietuvos vaizduojamajame mene dar mažai tyrinėta. Čia galima prisiminti Pažaislio kamaldulių vienuolyno Švč. Mergelės Marijos Apsilankymo bažnyčios ir šventųjų vartų freskas, vaizduojančias šventuosius Benediktą, Skolastiką ir Romualdą. Jos tapytos 1677–1685 m. italo Mykolo Arkangelo Pallonio¹¹⁵, o siužetus geriausiai galima aiškintis remiantis Grigaliaus Didžiojo knyga *Apie garbingojo abato Benedikto gyvenimą ir stebuklus* ir Jokūbo

¹¹³ „Ši yra lenkų globėja, saviesiems priartina didelių dovanų. Taip skambėk, meldama griaudėk!“ Bene vienintelė knygos proveniencija – įrašas II viršelio išorinėje pusėje „Reverend[us] Pater Jektar“, žr. *Ibid.*, sign. II-2706, [f. M₁].

¹¹⁴ Kinga – vengrų karalaitė, Krokuvos kunigaikštienė, Sandomiro kunigaikščio Boleslovo Gėdingojo žmona, palaimintąja buvo paskelbta 1690 m., o 1742 m. imta rūpintis kanonizacija, žr. Henryk Fros, Franciszek Sowa, *Twoje imię*, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2000, p. 344–345. Šventąja ji buvo paskelbta tik 1999 m.

¹¹⁵ Laima Šinkūnaitė, „Šv. Benedikto gyvenimo freskos Pažaislio kamaldulių vienuolyne“, in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 206 (8 nuoroda).

Voraginiečio *Aukso legenda*¹¹⁶. Pasak Laimos Šinkūnaitės, vienuolyno puošybai šventojo Benedikto temos pasirinkimą ir pobūdį lėmė šio *Mons Pacis* vienuolyno ir asmeninės fundatoriaus, LDK kanclerio Kristupo Paco intencijos¹¹⁷, tad čia galime kalbėti apie netiesioginę kūrinio įtaką. *Aukso legendos* paveikti siužetai galėjo būti jau plačiai pasklidę, o su atvykusio menininko realizuotomis idėjomis pasiekti Lietuvos tikinčiųjų, pirmiausia – vienuolių širdis.

Panašiai yra ir su Jokūbo Voraginiečio kūrinio atgarsiais literatūroje. Pasak tyrinėtojo Kęstučio Gudmanto, *Aukso legendos* siužetų atgarsių galima aptikti Lietuvos metraščiuose, lietuvių kilmės iš romėnų legendoje. Antai Jokūbo Voraginiečio šv. Mikalojui skirtame skaitinyje pasakojama apie tris kunigaikščius, imperatoriaus pasiūstus į provinciją, vėliau apšmeižtus ir tik per šventojo stebuklą atgavusius laisvę. Šis epizodas kaip literatūrinis modelis galėjęs pasitarnauti Lietuvos metraščiuose aprašant trijų ponų – tarėjų siuntimą į pietryčių Lietuvą¹¹⁸. Vėlyvieji Lietuvos metraščiai kurti greičiausiai Alberto Goštauto aplinkoje ir įtakoje¹¹⁹, o jis turėjo (ar neabejotinai žinojo) minėtą Jokūbo Voraginiečio kūrinį ir galėjo juo pasinaudoti.

Taigi Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitinių* leidiniuose išlikusios gausios marginalijos atskleidžia skaitymo kultūrą, atspindi skirtingą skaitytojų nuostatą kūrinio atžvilgiu (nuo susižavėjimo iki kritikos ir smerkimo), o kartu rodo, kad kūrinys buvo tebenaudojamas pagal paskirtį ne tik XVI a., bet ir XVII–XVIII a. *Aukso legendos* vertinimą

¹¹⁶ *Ibid.*, p. 203–204.

¹¹⁷ Laima Šinkūnaitė, „Baroko pilnatis Pažaislio vienuolyno ansamblyje“, in: *Lietuvos dailė: kryptys ir srovės*, mokslinis redaktorius Leonas Gudaitis, (*Darbai ir dienos*, 26), Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2001, p. 21.

¹¹⁸ Kęstutis Gudmantas, „Vėlyvųjų Lietuvos metraščių veikėjai ir jų prototipai: „Romėnai“, in: *Istorijos rašymo horizontai*, sudarytojai ir redaktoriai Aušra Jurgutienė ir Sigitas Narbutas, (*Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 18), Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 128.

¹¹⁹ Idem, „Vėlyvųjų Lietuvos metraščių erdvė“, in: *Senoji Lietuva: Viduramžiai. Renesansas. Barokas*, [mokslinis redaktorius Leonas Gudaitis], (*Darbai ir dienos*, 44), Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 116–117.

IŠVADOS

Jokūbo Voraginiečio *Šventųjų skaitiniai, arba Auksa legenda*, palapsniui sklisdama Lietuvoje, reprezentavo ir perteikė visuomenei Viduramžių Europos krikščioniškąją kultūrą, o drauge veikė jos krikščionėjimą.

LDK funkcionavę *Auksa legendos* rankraščiai ir senieji spaudiniai rodo laipsnišką kūrinio paplitimą ir įsitvirtinimą. Vertimų į rusėnų kalbą fragmentai, taip pat *Auksa legendos* atspindžiai literatūroje ir mene liudija, kad kūrinys prigijo LDK senojoje kultūroje.

Auksa legenda turėjo gausų ir margą skaitytojų ratą. Senuosiuose spaudiniuose likusios proveniencijos (dažniausiai XVII–XVIII a.) atskleidė, kad tuo metu šis kūrinys paprastai priklausė religinių institucijų ir dvasininkų bibliotekoms (75% proveniencijų). Daugiau kaip pusė visų skaitytojų buvo vienuoliai, dažniausiai dominikonai, kurie daugiausia dėmesio skyrė pamokslavimui, o drauge ir labiausiai prisidėjo prie savo vienuolijos nario kūrinio populiarinimo.

Auksa legendos spaudiniuose likusios marginalijos liudija, kad kūrinys buvo naudojamas pagal paskirtį tiek XVI a., tiek ir XVII–XVIII a. Be to, jos atskleidžia to meto skaitymo kultūrą ir skirtingą skaitytojų požiūrį į kūrinį (nuo susižavėjimo iki kritikos ir smerkimo).

Europoje kūrinio populiarumui sparčiai smunkant, Lietuvoje *Šventųjų skaitinių* poreikis ir jo reikšmės suvokimas kaip tik išaugo XVI–XVII a. (sprendžiant pagal vėlesnių leidinių ir proveniencijų gausumą). Galima teigti, jog Lietuvoje kūrinys tarsi išgyveno „antrąją jaunystę“ – pavėluotą ir jau mažesnę populiarumą.

Įteikta: 2012-06-05

Priimta: 2012-09-30

Lietuvos bibliotekose saugomi Jokūbo Voraginiečio
Aukso legendos senieji leidiniai

Antraštė	Leidimo vieta	Leidėjas	Leidimo metai	Saugojimo vieta, signatūra
1 <i>[Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia]</i>	[Strassburg]	[typographus Legendae aureae]	1482	VUB, sign. Ink. 253
2 <i>[Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia]</i>	Basel	Nicolaus Kessler	[1486.VI.25]	VUB, sign. Ink. 245
3 <i>Legenda sanctorum quas collegit in unu[m] frater Jacob[us] ianuensis de ordine predicato[rum]</i>	[Nurenbergae]	[Georgij Stuchs]	[1488.X.01]	LNB, sign. R.XV:C.13
4 <i>Lombardica historia que a plerisque Aurea legenda sanctorum appellatur</i>	Argentinae	[typographus Jordani de Quedlinburg = Georg Husner]	1490.VIII.16	VUB, sign. Ink. 261
5 <i>Lombardica historia, que a plerisque Aurea legenda s[an]ctorum appellatur</i>	Argentinae	[Georg Husner]	1492. [VIII.09]	VUB, sign. Ink. 152
6 <i>Lombardica historia, que a plerisque Aurea legenda s[an]ctorum appellatur</i>	Argentinae	[Georg Husner]	1492. [VIII.09]	LNB, sign. R.XV:D.4
7 <i>Legenda sanctor[um] que alio no[m]i[n]e Lombartica vocitat[ur] historia</i>	Nurenbergae	Anthonij Koberger	1492.[XI.06]	VUB, sign. Ink. 239
8 <i>Lombardica hystoria que a plerisque aurea legenda sanctorum appellatur</i>	Nurenbergae	[Anton Koberger]	1496.[IV.02]	VUB, sign. Ink. 153
9 <i>Lombardica Historia quae a plerisque Aurea legenda sanctorum appellatur</i>	[Hagenau]	[Heinrich Gran]	1497	VUB, sign. Ink. 121
10 <i>Lombartica historia</i>	In civitate Nurnbergensi	imprese per Anthonium Koberger	1501.IX.11	VUB, sign. II-2703
11 <i>Lombartica historia</i>	In civitate Nurnbergensi	imprese per Anthonium Koberger	1501.IX.11	VUB, sign. II-2709

12	<i>Lombardica historia que a plerisque Aurea legenda sanctorum appellatur</i>	Argentinae	Georg Husner	1502.[XII.12]	VUB,
sign. II-2706
13	<i>Lege[n]de sanctoru[m] sanctaru[m]q[ue] [...] A plerisq[ue] inscribit[ur] Lo[n]gobardica historia. Aurea legenda. Passionale s[an]c[t]or[um]</i>	[Strassburg]	[Georg Husner]	[1503.I.24]	LNB, sign.
R.XV:B.12(3)
14	<i>Revere[n]dissimi fratris Jacobi de Voragine Genuensis Archiepi. ordinis predicatorum, sanctorum ac festoru[m] per totum annum</i>	In alma Venetiarum urbe	impensa[ue]... Nicolai de Franckfordia	1512	LNB, sign.
R.XVI:C.169
15	<i>Legenda aurea sanctorum, sive Lombardica historia</i>	Lyon	per Iacobum Saccon: impensis Jacobi Huguetan	1512	VUB,
sign. II-3015
16	<i>Langobardica historia que a plerisq[ue] Aurea legenda sanctoru[m] appellatur sive Passionale sanctorum</i>	[Hagenau]	expensis Joannis Rynman de Oringau: in officina industrii Henrici Gran	1516	LNB, sign.
R.XVI: D.24
17	<i>Longobardica historia que a plerisque Aurea legenda sanctorum appellatur, sive Passionale sanctorum</i>	[Hagenau]	expensis Joannis Rynman de Oringau: in officina industrii Henrici Gran	1516	VUB,
sign. II-3044a
18	<i>Legenda sanctorum que lombardica hystoria dicitur</i>	Lugduni	per Constantinum Fradin	1517.XI.27	LNB, sign.
R.XVI: C.5
19	<i>Passionael efte Dat levent der hylligthen to düde...</i>	Basel	dat beuel Adam Petri	1517	VUB,
sign. II-3097
20	<i>Passionael efte Dat levent der hylligthen to düde...</i>	Basel	dat beuel Ada[m] Petri	1517	LNB, sign.
R.XVI:D.50
21	<i>Legenda aurea sanctorum que Lombardica nominatur historia</i>	Lugduni	in edibus Petri Luccii cognomento Principis	1519	LMaVB, sign.
V-16/1-1364
22	<i>Legendario delle vite de' santi</i>	[Italia]		[16--?]	LNB, sign.
R.XVII:C.468

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, Rankraščių skyrius:

LMAVB RS, F18-179.

LMAVB RS, F9-124.

Lietuvos valstybės istorijos archyvas:

LVI A, f. 694, ap. 1, b. 4014.

LVI A, f. 1135, ap. 4, b. 471

Vilniaus universiteto biblioteka, Rankraščių skyrius:

VUB RS, F3-162.

VUB RS, F3-152.

VUB RS, F3-146.

VUB RS, F4-39097 (A-338).

VUB RS, F4-35808 (A2472).

Archiwum Prowincji OO. Franciskanów, Kraków:

E- I- 364.

SPAUSDINTI ŠALTINIAI, KATALOGAI

FEIGELMANAS NOJUS, *Lietuvos inkunabulai*, Vilnius: Vaga, 1975.

Istorijos archyvas. I tomas: XVI amžiaus Lietuvos inventoriai, surinko Konstantinas Jablonskis, Kaunas, 1934.

JACOBI A VORAGINE *Legenda aurea: vulgo Historia Lombardica dicta*, ad optimorum librorum fidem recensuit Th. Graesse, Leipcig: Arnold, 1846.

JACOPO DA VARAZZE, *Legenda aurea*, edizione critica a cura di Giovanni Paolo Maggioni, [t.] 1, 2, Firenze: SISMEL – Edizioni del Galluzzo, 1998.

JOKŪBAS VORAGINIETIS, *Aukso legenda, arba šventųjų skaitiniai*, vertė Veronika Gerliakienė, Nijolė Klingaitė-Dasevičienė, Sigitas Narbutas, Vaidilė Stalioraitytė ir Tomas Veteikis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, I–II knygos.

Kodeks dyplomatyczny katedry i diecezji wileńskiej = Codex diplomaticus ecclesiae Cathedralis necnon dioeceseos Vilnensis, t. 1 (1387–1507), wydali Jan Fijałek, Władysław Semkowicz, Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1948.

LKMA Metraštis, t. XXXI, (Serija B: Bažnyčios istorijos studijos, II): Vytautas Ališauskas, Tomasz Jaszczolt, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, *Lietuvos katalikų dvasininkai XIV–XVI a.*, Vilnius: Aidai, 2009.

SKARGA PIOTR, *Żywoły świętych*, Wilno: drukarnia Radziwiłłowska, 1579.

Vilniaus universiteto bibliotekos paleotipai: katalogas, (Serija „Fontes Historiae Universitatis Vilmensis“), sudarė Nojus Feigelmanas, Irena Daugirdaitė, Petras Račius, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2003.

VOLANAS ANDRIUS, *Rinktiniai raštai*, sudarė Marcelinas Ročka ir Ingė Lukšaitė, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.

WYDRA WIESŁAW, RZEPKA WOJCIECH RYSZARD, *Chrestomatia staropolska. Teksty do roku 1543*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984.

Латинские рукописи Библиотеки АН СССР: описание рукописей латинского алфавита X–XV вв., составитель Л. И. Киселева, Ленинград: Наука, 1978, p. 224–226, F. No. 157.

LITERATŪRA

BRAZIŪNIENĖ ALMA, „Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos XVII a. *lituanikos* fondo knygų ženklai“, *Knygotyra*, 1992, t. 19 (26), p. 5–10.

B[RAZIŪNIENĖ] A[LMA], Sivickis Domininkas, *Knygotyra: enciklopedinis žodynas*, Vilnius: Alma littera, 1997, p. 332–333.

BRZOZECKI SŁAWOMIR, „Klasztor Dominikanów w Łukiszkach w Wilnie 1642–1844“, *Lituanos–Slavica Posnaniensia: studia historica XIII*, Poznań: Wydaw. Naukowe uniwersytetu im. Adama Mickiewicza, 2008, p. 217–286.

CICĖNIENĖ RIMA, „LDK ankstyvoji knygos visuomenė: genezė ir raida (iki XVI a. vidurio)“, *Knygotyra*, 2010, t. 55, p. 7–26.

CICĖNIENĖ RIMA, „Rankraštinė knyga Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XIV a. pradžioje – XVI a. viduryje: sklaidos ir funkcionavimo sąlygos“, *Knygotyra*, 2009, t. 53, p. 7–36.

DELEHAYE HIPPOLYTE, *Les légendes hagiographiques*, Bruxelles: Société des Bollandistes, 1956.

DOLINSKAS VYDAS, „Lietuvos krikštą menanti knyga iš Vatikano atkeliavo į Vilnių“, *Literatūra ir menas*, 2003-08-29, Nr. 35, p. 10.

DOLINSKAS VYDAS, „Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūrinių ryšių atspindžiai Vilniaus katedros lobyne“, in: *LDK sakralinė dailė: atodangos ir naujieji kontekstai*, (*Acta academiae artium Vilmensis*, 51), Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008, p. 43–57.

DRUNGILIENĖ GITA, „Jokūbas Voraginietis, *Aukso legenda* ir Lietuva“, in: Jokūbas Voraginietis, *Aukso legenda, arba šventųjų skaitiniai*, vertė Veronika Gerliakienė,

Sigitas Narbutas, Vaidilė Stalioraitytė ir Tomas Veteikis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2008, I knyga, p. 11–19.

FROS HENRYK, SOWA FRANCISZEK, *Twoje imię*, Kraków: Wydawnictwo WAM, 2000.

GAIDELIENĖ JŪRATĖ, JUKNEVIČIUS PETRAS, „Iš Raguvo bažnyčios ir parapijos istorijos“, in: *Raguva*, sudarytojas, redaktorius Romaldas Samavičius, Vilnius: Versmė, 2001, p. 131–136.

GIŻYCKI JAN MAREK (Wołyniak), *Wiadomości o dominikanach prowincji Litewskiej*, cz. 1, Kraków: Nakładem oo. dominikanów, 1917.

GUDAVIČIUS EDVARDAS, „Universiteto įkūrimas“, in: *Vilniaus universiteto istorija 1579–1994*, Vilnius: Valst. leidybos centras, 1994, p. 17–40.

GUDMANTAS KĘSTUTIS, „Alberto Goštauto biblioteka ir Lietuvos metraščiai“, *Knygotyra*, 2003, t. 41, p. 9–24.

GUDMANTAS KĘSTUTIS, „Vėlyvųjų Lietuvos metraščių veikėjai ir jų prototipai: „Romėnai“, in: *Istorijos rašymo horizontai, (Senoji Lietuvos literatūra*, kn. 18), sudarytojai ir redaktoriai Aušra Jurgutienė ir Sigitas Narbutas, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2004, p. 113–139.

GUDMANTAS KĘSTUTIS, „Vėlyvųjų Lietuvos metraščių erdvė“, in: *Senoji Lietuva: Viduramžiai. Renesansas. Barokas, (Darbai ir dienos*, 44), [mokslinis redaktorius Leonas Gudaitis], Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2005, p. 105–124.

HALECKI OSKAR, *Jadwiga Andegaweńska i kształtowanie się Europy Środkowowschodniej*, preložyla Maria Borowska-Sobotka, Kraków: Universitas, 2000.

JABLONSKIS KONSTANTINAS, *Lietuvių kultūra ir jos veikėjai*, Vilnius: Mintis, 1973.

JAGMINAS LEONARDAS, „Dominikonai“, *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 5, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2004, p. 70–71.

JANÓW J., „Resztki biblioteki królowej Jadwigi? (Nowe urywki *Legendy Złotej w oprawach dzieł K. Drużbickiego*)“, *Sprawozdania z czynności i posiedzeń Polskiej Akademii Umiejętności, Styczeń–grudzień 1948*, t. 49, Nr. 7, Kraków: Secesja, 1949, p. 345–350.

JUKNEVIČIUS PETRAS, „Raguvo bažnyčios dailės paminklai“, in: *Raguva*, sudarytojas, redaktorius Romaldas Samavičius, Vilnius: Versmė, 2001, p. 488–495.

KAUNAS DOMAS, „Knygos nuosavybės ženklai“, *Tarp knygų*, 1993, Nr. 11, p. 19–22.

KURCZEWSKI JAN, *Kościół Zamkowy czyli Katedra Wileńska, w jej dziejowym, liturgicznym, architektonicznym i ekonomicznym rozwoju: na podstawie aktów kapitulnych i dokumentów historycznych*, d. 1, Wilno: Nakład i druk Józefa Zawadzkiego, 1908.

KURCZEWSKI JAN, *Biskupstwo Wileńskie od jego założenia aż do dni obecnych, zawierające dzieje i prace biskupów i duchowieństwa djecezji Wileńskiej, oraz wykaz kościołów, klasztorów, szkół i zakładów dobroczynnych i społecznych*, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1912.

LAUCEVIČIUS EDMUNDAS, *XV–XVIII a. knygy įrišimai Lietuvos bibliotekose*, Vilnius: Mokslas, 1976.

LELEWEL JOACHIM, *Bibliografinių knygų dwoje*, t. 2, Wilno: Nakładem i drukiem Józefa Zawadzkiego, 1826.

LIŠKEVIČIENĖ JOLITA, „Biblioteka“, in: *Tytuvėnų Bernardinų bažnyčia ir vienuolynas*, Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 47–67.

LIŠKEVIČIENĖ JOLITA, „Knygos ženklų marginalijos“, *Knygotyra*, 2004, t. 42, p. 93–104.

MIODOŃSKA BARBARA, *Małopolskie malarstwo książkowe*, Warszawa: Wydaw. Naukowe PWN, 1993.

MISIUS KAZYS, ŠINKŪNAS ROMUALDAS, *Lietuvos katalikų bažnyčios*, Vilnius: Pradai, 1993.

[NICKEL RAINER], „Nachwort“, in: Jacobus de Voragine, *Legenda aurea* (Lateinisch / Deutsch), Ausgewählt, übersetzt und herausgegeben von Rainer Nickel, Stuttgart: Reclam, 2002, p. 269–280.

PACEVIČIUS ARVYDAS, „Senųjų knygos nuosavybės ženklų tipologija“, *Knygotyra*, 2004, t. 43, p. 50–57.

PACEVIČIUS ARVYDAS, „Skaitymas“, in: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra: tyrinėjimai ir vaizdai*, sudarė Vytautas Ališauskas, Liudas Jovaiša, Mindaugas Paknys, Rimvydas Petrauskas, Eligijus Raila, Vilnius: Aidai, 2001, p. 655–673.

PACEVIČIUS ARVYDAS, *Vienuolynų bibliotekos Lietuvoje 1795–1864 m. Dingęs knygos pasaulis*, Vilnius: Versus aureus, 2005.

PASIERB JANUSZ, JANOCHA MICHAŁ, *Polonica artystyczna w zbiorach watykańskich*, Warszawa: Wydawnictwo Krupski i S-ka, 2000.

PETKUS VIKTORAS, *Dominikonai Lietuvos kultūroje*, Vilnius: Petro ofsetas, 2004.

PETRAUSKIENĖ IRENA, „Knygų plitimo keliai Lietuvoje XVI–XVIII a.“, in: *Kultūrų sankirtos: mokslinių straipsnių rinkinys: skiriama doc. dr. Ingė Lukšaitė 60-mečiui*, sud. Zigmantas Kiaupa ir kt., Vilnius: Diemedis, 2000, p. 171–188.

PLEZIA MARIAN, „Wstęp“, in: Jakub de Voragine, *Złota legenda. Wybór*, tłumaczyła z języka łacińskiego Janina Pleziowa, wyboru dokonał, wstępem i przypisami opatrzył Marian Plezia, Warszawa: Prószyński i S-ka, 1983², p. 7–53.

REAMES SHERRY L., *The Legenda aurea, a reexamination of its paradoxical history*, Madison, Wis.,: University of Wisconsin Press, 1985.

SULKOWSKA – KURASIOWA IRENA, „Moskorzowski Klemens (Klemens z Moskorzowa)“, *Polski Słownik Biograficzny*, Warszawa, Kraków, 1977, t. 22/1, s. 92, p. 52.

ŠINKŪNAITĖ LAIMA, „Šv. Benedikto gyvenimo freskos Pažaislio kamaldulių vienuolyne“, in: *Benediktiniškoji tradicija Lietuvoje*, sudarė Liudas Jovaiša, Vilnius: Aidai, 2008, p. 203–215.

ŠINKŪNAITĖ LAIMA, „Baroko pilnatis Pažaislio vienuolyno ansamblyje“, in: *Lietuvos dailė: kryptys ir srovės, (Darbai ir dienos, 26)*, mokslinis redaktorius Leonas Gudaitis, Kaunas: Vytauto Didžiojo universiteto leidykla, 2001, p. 7–28.

TEMČINAS SERGEJUS, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos rusėniškoji literatūra kaip kultūrinės integracijos modelis, *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos tradicija ir tautiniai naratyvai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 53–85.

TOPOLSKA-PIECHOWIAK MARIA BARBARA, *Czytelnik i książka w Wielkim Księstwie Litewskim w dobie Renesansu i Baroku*, Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1984.

VAIŠVILAITĖ IRENA, „Šventųjų kultas XVI a. antroje – XVII a. pirmoje pusėje“, *Šventieji vyrai, šventosios moterys. Šventųjų gerbimas LDK XV–XVII a.*, Vilnius: Aidai, 2005, p. 103–146.

VASILIŪNIENĖ DALIA, *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII–XIX a.*, Vilnius: Aidai, 2010.

VLADIMIROVAS LEVAS, *Knygos istorija*, Vilnius: Mokslas, 1979.

VLADIMIROVAS LEVAS, „Vienuolynų ir bažnyčių bibliotekos Lietuvoje (iki 1800 m.)“, in: Levas Vladimirovas, *Apie knygas ir bibliotekas: straipsnių rinkinys*, Vilnius: VU I-kla, 2002, p. 130–148.

VLADIMIROVAS LEVAS, „Lietuvos bibliofilija XVIII amžiuje“, in: Levas Vladimirovas, *Apie knygas ir bibliotekas: straipsnių rinkinys*, Vilnius: VU leidykla, 2002, p. 158–181.

БЕРЛИЕВА СЛАВИЯ, „Заметки к содержанию латинской рукописи F. 157 (XXV/III)“, in: *Материалы и сообщения по фондам отдела Рукописной и редкой книги Библиотеки Российской Академии Наук 1990*, под редакцией Л. И. Киселевой, Санкт-Петербург, 1994, p. 187–193.

Węgierskie legendarium Andegaweńskie (wydanie faksymilne), opracował, registry legend zestawił, całość do druku przygotował Ferenc Levárdy, Wrocław: Ossolineum, 1978.

Gita Drungilienė

A HISTORY OF ONE BOOK: *LEGENDA AUREA*
BY JACOB OF VORAGINE IN THE CULTURE
OF OLD LITHUANIA

Summary

The article deals with the phenomenon of the Medieval Christian culture – the work by Jacob of Voragine *Legenda Aurea, sive Legendae Sanctorum*. This especially popular book, well known all over Christian Europe, reached newly converted Lithuania as well. The purpose of this article is to explore a spread and functioning of the *Golden Legend* in Lithuania trying at the same time to highlight its meaning to Christianization and culture. The article analyses a variety of sources mentioning a presence of manuscript books of the *Golden Legend* in the Grand Duchy of Lithuania since the late 14th century, and 22 impressions of this creation between the late 15th and early 17th centuries are kept in libraries of our country.

This work by Jacob of Voragine foremost represented and conveyed Christian culture to the Lithuanian society, and at the same time influenced its Christianization. Currently known manuscripts and impressions of the *Golden Legend* show that the book spread in the Grand Duchy of Lithuania gradually, and the peak of this spread was reached in the 16th–17th centuries when its popularity in Europe was already declining apace. That is why it is possible to maintain that in Lithuania the *Golden Legend* experienced “the second youth” – belated and yet weaker popularity as due to late baptism and altered epoch the creation had too short time to creep into people’s mentality.

In Lithuania the *Golden Legend* had numerous and varied readers: monks, other religious institutions and clergy, private persons and lay institutions. Proveniences that survived in old prints revealed that in the 17th–18th centuries this creation was usually a part of libraries of the clergy and religious institutions (75 per cent of all proveniences). More than a half of all readers were monks, most often Dominicans – members of a friary

of Jacob of Voragine, to whom this book was needed for a preaching. In the margins of the books there are notes that reflect varied attitude of Lithuanian readers to this creation (from admiration to deprecation).

It is the *Golden Legend* that had significant influence to religious literature of whole Europe, and especially to painting art and sculpture depicting the saints, affected Lithuanian artists as well. Some motives of the book by Jacob of Voragine were reflected in the *Late Lithuanian Chronicles*; we can see some subjects in the frescos of the church as well as in frescos of the Saint Gate of the Pažaislis Camaldoles Friary (the late 17th century). These examples along with the fragments of translations into the Ruthenian language testify that the book by Jacob of Voragine was soaked up in the culture of the Grand Duchy of Lithuania.